

“No es negocio de un pueblo sino de todo el reino”
**Voto, sal e aduanas nas xuntas de provincias
do reinado de Felipe II****

JOSÉ ANTONIO TIZÓN RODRÍGUEZ*

Sumario

As xuntas de provincias, órgano de representación galega non institucionalizado, foron xa estudadas pola historiografía tradicional. Un dos seus obxectivos era acadar noticias sobre a recuperación do voto en cortes. A política fiscal de Felipe II, fundamentalmente en materia de sal e da administración aduaneira, reflicte novos datos en relación á convocatoria deste órgano de representación e aos seus antecedentes políticos. A súa convocatoria, sobre todo na década de 1570, recupera unha vella reclamación: o voto galego nas Cortes. Sal, aduanas e voto son o centro da actividade política en Galicia nestas datas.

Abstract

The «xuntas de provincias», namely, non-institutionalised boards representing Galicia, have already been studied by traditional historiography. One of their objectives was to obtain news about vote retrieval in the «Cortes». Felipe II's fiscal policy shows new data with regard to the summons of the aforementioned boards and their political antecedents, basically in salt and customs administration matters. Their summons gets back an old claim: the Galician vote in the Court, especially in the 1570s. Salt, customs and vote were right in the centre of the political activity in Galicia those days.

INTRODUCCIÓN

Xa hai uns anos, o profesor Antonio Eiras Roel publicou un artigo sobre as xuntas do Reino de Galicia como órgano de representación do territorio galego. Na súa investigación facíase dúas preguntas no tocante á actividade desta institución na década de 1570 e que aínda hoxe están sen resposta: o porqué da recuperación do tema do voto en cortes e a implicación do *Real Acuerdo* nesta reivindicación política.¹

A nosa pretensión principal neste traballo é dar resposta á primeira cuestión, deixando á marxe a segunda, aínda que achegaremos algún apuntamento. Porén, deterémonos no estudo de todo o reinado felipista para unha mellor comprensión das xuntas de provincias e os factores que inciden na súa convocatoria. Para estes obxectivos, botamos man da documentación municipal –fundamentalmente dos libros de Consistorios– do concello de Santiago de Compostela, custodiada no Arquivo Histórico Universitario de Santiago.²

O interese da Coroa de sacar servizos particulares, a través da convocatoria destas xuntas de provincias, non parece ser un elemento central destas reunións na década de 1570, se exceptuamos a xuntanza de 1573 na Coruña. As xuntas de provincias con esta temática de fondo, non obstante, son das mellor estudadas pola historiografía xa que poden levar solapadas unha reclamación do voto en Cortes. Así, destacan neste período os casos de 1557 ou de 1573. No primeiro caso, Felipe II solicita un servizo particular de mil

* **José Antonio Tizón Rodríguez** é licenciado en Historia, orientación curricular Historia Moderna, pola Universidade de Santiago de Compostela, en 2003. É coautor de varios traballos -en colaboración con Juan Miguel González Fernández- sobre a burguesía viguesa no século XVIII. Actualmente está a facer o Traballo de investigación Tutelado (TIT), baixo a dirección de Pegerto Saavedra Fernández.

** Agradecemos a idea orixinal do traballo e os comentarios críticos ao texto do profesor D. Antonio Eiras Roel. Asemade temos que transmitir as nosas grazas a Juan Miguel González Fernández polos apuntamentos críticos feitos. As correccións ligüísticas estiveron a cargo de Raquel Fernández Carril e Noemí Álvarez Villar. Para elas tamén vai o noso agradecemento.

peóns ao territorio galego. Os representates galegos desprázanse a Valladolid e aproveitan a ocasión para reclamar o voto. Alí acordan entre eles unha quenda para asistir as reunións as Cortes, son as chamadas Capitulacións de Valladolid. Así mesmo, a xunta de provincias responde, en relación ao servizo particular, conceder os peóns solicitados, aínda que por un espazo temporal inferior a petición da monarquía. A xuntanza celebrada na Coruña en 1573, é o outro caso claro. Nesta xuntanza a temática central será outra petición da Coroa doutro servizo particular: o pago dunha armada que defenda a costa galega. Nesta asemblea a negativa das provincias foi contundente xa que *“el señor desta ciudad (Santiago) y con el orense y tuy abian dado su boto e parescer conforme a su instrucción y lugo Mondoñedo coruña y vetanzos lo contrario”*, o que fixo que o Rexente de Galicia tomase a decisión de suspender *“el trato y proceder deste negocio”*. Con todo, isto non foi ningún impedimento para que os procuradores galegos volvesen reclamar unha vez máis o ansiado voto en cortes.³

Se as convocatorias de xuntas de provincias para conceder servizos particulares á monarquía son das mellor estudadas pola historiografía, aquelas que teñen como temática principal a consecución do voto en cortes para Galicia acapan o maior interese dos historiadores. Esta reivindicación política, é o único motivo das dúas xuntanzas do ano 1579. Porén, estas reunións son dúas das xuntas de provincias mellor estudadas. Neste ano, a provocación da cidade de Zamora co envío dun escrito ao Rexente para dar conta das peticións galegas para as próximas cortes, volve remover o asunto do voto. O Rexente delega a resposta nas xuntas de provincias, dando mostra dunha certa debilidade deste cargo neste período. A resposta negativa e taxante ao escrito de Zamora é a temática da primeira xunta de provincias deste ano clave. A posibilidade de consecución do voto, apoiándose nun galego na corte como D. Antonio de Pazos –Presidente do Consello de Castela– é a razón dunha segunda reunión ese mesmo ano de 1579. Non obstante, esta reunión semella ter carácter informal dado a posible exclusión da cidade de Santiago. A resposta de Felipe II ao memorial enviado por Ares González, en nome das xuntas de provincias e como procurador xeral do Reino de Galicia, foi outra vez negativa.

Como vemos a temática do voto en cortes –xunto cos servizos particulares nalgún caso– aglutina os estudos levados a cabo sobre as xuntas de provincias na segunda metade do século XVI. Pola contra, outros posibles factores para convocatoria deste órgano no período, así como o intervalo temporal que transcorre entre as diferentes reunións case non mereceu a análise dos especialistas. A excepción a esta última razón quizais sexa a ofensiva de 1585 centrada unha vez máis na consecución do voto. O posible apoio dun galego na corte –D. Rodrigo de Castro, bispo de Cuenca– semella ser a causa desta nova ofensiva galega, que do mesmo xeito que a finais de 1579, volve ter unha resposta negativa de Felipe II.

Non obstante, e malia que a historiografía se centrou fundamentalmente no voto en cortes, hai outras características das xuntas de provincias que están moi ben estudadas para o século XVI. Un bo exemplo son as competencias e a representatividade destas reunións. As atribucións deste órgano ata a chegada a monarquía de Felipe II centráronse en colaborar para a distribución de servizos concedidos polas Cortes –ata 1535– e en conceder ou denegar certos subsidios particulares solicitados polo rei. Esta atribución permanece aínda no reinado felipista, malia que co avance do período progresivamente perde forza. En canto a representatividade, e despois da desaparición das xuntas de irmandade baixomedievais, en 1552 queda constatada a representación provincial. A

protesta de Baiona e Viveiro nese ano, pola contribución votada polas xuntas para a fortificación da Coruña, mesmo apelando ao Consello de Castela para negar a facultade das provincias para esta concesión, leva os procuradores a saír na defensa do sistema de representación. Esta situación constata que esta doutrina representativa comezara a dar os seus primeiros pasos por esas datas.

A posibilidade doutros factores causais da convocatoria das xuntas de provincias na década de 1570 –sen esquecer os servizos particulares e o voto en cortes–, a análise de todo o período do reinado de Felipe II na procura de elementos que poden incidir na súa convocatoria –ou na súa discontinuidade no tempo– así como a procura de novas características deste órgano son os aspectos que o noso estudo primará. O fin último é a busca dun viro para a explicación global das xuntas de provincias do reinado felipista.

SAL E ADUANAS: A NOVA POLÍTICA FISCAL FELIPISTA

A nova fiscalidade felipista é un dos aspectos que máis nos interesan neste traballo, dada a súa posible influencia nas reunións de procuradores de provincias.⁴ O estanco do sal, establecido en 1564, e o establecemento de aduanas entre Galicia e Castela, o ano seguinte, son dúas das primeiras medidas fiscais do novo reinado cunha clara incidencia no territorio galego. Estas actuacións encádranse nunha nova política fiscal que chega da man do novo monarca. Esta política impositiva é unha das claves das reclamacións dos concellos galegos por estas datas, e polo tanto, tamén da celebración de xuntas de provincias con posterioridade. As diferentes políticas en materia de fiscalidade levadas a cabo por Carlos V e Felipe II –nos seus inicios como soberano– son o primeiro tema que se trata para a mellor comprensión da convocatoria de xuntas e as súas consecuencias.

No reinado de Carlos V, as cortes impediran calquera incremento do valor de alcabalas e terzas, compensándolle ás cidades con voto cuns maiores ingresos no apartado de servizos. O prezo dos encabezamentos quedou “conxelado” e os servizos, despois dun inicial incremento, estabilizaríanse na década de 1540. O cobro das alcabalas deixouse a libre elección dos concellos, sendo a sisa o arbitrio elixido habitualmente.

En Galicia esta política fiscal do Emperador estivo marcada por un incremento inicial dos encabezamentos, no primeiro terzo do século XVI, para descender –tanto no apartado nominal coma real– entre os anos corenta e o final do seu reinado. En canto aos servizos en Galicia, a evolución da taxa móvese nos mesmos parámetros ca a nivel xeral de toda a Coroa de Castela. Ata os anos do cambio de tendencia –en torno a 1540– o territorio galego chegou a pagar unha cantidade próxima ó 12% de todo o volume deste imposto votado nas Cortes. Tras o decenio dos corenta, a porcentaxe pagada por Galicia reducíuse ata un 7.25% do total a recadar.

O “*rei prudente*” mudaría este “pacto” coas cidades establecido polo seu pai en materia impositiva. As liñas seguidas durante as primeiras décadas do seu reinado, non teñen moita similitude coa política levada a cabo, neste apartado, polo seu antecesor. Entre 1559 e 1573, a autoridade real amplía o abano de taxas impositivas, recuperando–nalgúns casos– gravames antigos. A vixencia destes novos –ou recuperados– impostos tivo continuidade en todo o reinado, facendo caso omiso ás reclamacións dos representantes nas cortes. A situación dará un xiro brusco, a partir de mediados dos anos setenta, co incremento dos encabezamentos das alcabalas, abrindo un segundo período fiscal deste reinado, aspecto do que falaremos máis adiante, co motivo das reclamacións do sal de 1575 e 1576.

En Galicia, este primeiro período fiscal de Felipe II, centrado nunha política impositiva de creación de novos gravames, tivo importantes repercusións no territorio galego. Aínda que esta liña política foi levada a cabo en toda a Coroa, as medidas tomadas teñen unha importante incidencia na economía galega, tanto co estanco do sal, como co establecemento da aduana de Rabanal. Neste contexto fiscal da primeira década do reinado de Felipe II – arredor da década de 1560– é no que se producen as primeiras reclamacións en materia de novos impostos. Os concellos galegos, vendo a firmeza do monarca na súa política fiscal, incrementan a súa presión na seguinte década, o que os levará a convocar xuntas de provincias de xeito máis regular. Vexamos este proceso histórico máis devagar.

A circulación de produtos, tanto por mar coma por terra, sempre foi un elemento recorrente polo poder real para engrosar o volume da súa Facenda. Temos coñecemento da colocación de portos secos entre Galicia e os seus territorios limítrofes dende o século XV. O contrabando de produtos estranxeiros neste século chegados por mar, e con destino á Meseta, fixo situar casas de aduanas nos portos de Santa María de Arbás e Rabanal. A recadación do décimo destes portos secos tiña como receptores os arrendadores dos portos marítimos de Castela.⁵

Dando un salto no tempo, a chegada ao trono de Felipe II traerá un cambio significativo na administración aduaneira⁶. Estes puntos aduaneiros son reestablecidos –despois de estar sen funcionar durante un período longo de tempo– a través de diversas medidas gobernamentais. O primeiro movemento nesta materia prodúcese xa con anterioridade ás cortes de Valladolid de 1558. Nesta xuntanza é cando os representantes das cidades lle piden “contas” ao poder real polo establecemento de casas de aduanas entre os reinos de Galicia, León e Castela, xa que a provisión de peixe, gando e outras mercadorías cara a Meseta dependía dos produtos achegados polos comerciantes procedentes do noroeste peninsular. A supresión deste establecemento aduaneiro conseguíuse de xeito provisional nas mesmas cortes de Valladolid de 1558. Así e todo, a política aduaneira do *rei prudente* semella clara a partir do ano seguinte. O establecemento de aduanas na fronteira portuguesa e a incorporación dos décimos do mar que o Condestable de Castela cobraba no norte da península, así o demostra. A esta incorporación –por óbito do seu titular– engádese un incremento do arancel do 150 % en 1562, situando a porcentaxe para cobrar nun 5 %. Anos máis tarde –entre o 1564 e 1566– outro incremento sitúa a taxa nun 7.5 %, porcentaxe que permanecerá inalterable durante case todo o reinado. Os sucesivos incrementos da porcentaxe teñen como froito unha mudanza nos circuítos comerciais. A trasfega de mercadorías desprázase do norte ao noroeste da península. Este cambio nos portos marítimos receptores, provoca unha medida en materia aduaneira que afectará aos intereses galegos. En 1565 volven establecerse aduanas –de xeito xa definitivo– entre Asturias e Galicia en Santa María de Arbás, e entre o Reino de Galicia e a Coroa de Castela en Rabanal. A décima do mar, recollería estes dereitos aduaneiros, incorporándose aos prezos dos encabezamentos das alcabalas, xunto coas outras rendas.⁷

O sal é outro dos motivos das queixas dos concellos galegos e os seus procuradores. A importancia do sal como produto básico no período moderno esta fóra de toda dúbida, tanto para consumo humano e animal, como tamén para a conservación de certos alimentos e artigos como son a carne, o peixe ou o coiro. Galicia, país gran consumidor de sal, non era quen de producir as cantidades deste produto para o seu consumo. O sal, polo tanto, tiña que importarse doutras zonas do Occidente europeo, no que destacaban principalmente tres puntos xeográficos: Andalucía, Francia e fundamentalmente Portugal⁸.

En Galicia, a Coroa tiña en posesión todos os alfolíes, onde se almacenaba o sal para a súa posterior venda. Estes alfolíes, con todo, estaban encabezados polos concellos, onde estaban ubicados, incluíndose nos prezos de alcabalas e terzas. Á altura de 1557, este sistema de cobro da renda do sal a través destes gravames foi retirado. En 1564, estableceuse o estanco do sal. A Coroa, en compensación pola diferenza de cobro entre un sistema e o outro, comprometeuse a descontar unha cantidade de semellante equivalencia na nova taxa impositiva, en concreto a suma estimada equivalía a 1.466.865 marabedís segundo os datos do profesor Ulloa. Esta suma non chegaría a restarse do pago do encabezamento ata 1574. Este cambio de sistema de cobro no sal é o primeiro paso da política fiscal felipista para aumentar os beneficios da renda do sal.

Non debemos esquecer, para a mellor comprensión desta mudanza, que con anterioridade a esta última medida, o comercio deste produto semella que era bastante libre, podéndose comprar en calquera lugar coa única condición de pagar unha pequena cantidade ao alfolí. Este tipo de almacéns e puntos de venda ascendían a un número de trinta e un, localizados todos na beira do litoral galego, non existindo ningún terra adentro, é polo tanto, insuficientes para prover de sal a todo o territorio galego. A exclusividade da venda do sal estaba nas mans destes almacéns, salvo en casos de escaseza do produto, no que o comercio podía exercerse por particulares. O prezo do sal neste período abarcaba un arco flexible de entre 30 e 54 mrs. A renda do sal tivo mesmo períodos en que estivo separada da taxa impositiva das alcabalas, quedando a súa xestión nas mans destas autoridades municipais.

A situación do abastecemento, prezo e venda do sal modificárase significativamente en 1564, como xa indicamos. Este cambio non só creará un control máis rigoroso do produto a nivel fiscal, senón tamén, provocará un incremento considerable dos prezos, que marcará o consumo. Esta suba de prezos provocará, por exemplo, dificultades na salgadura dalgúns produtos fundamentais para a economía galega, como é o caso do peixe.

O desabastecemento do sal é un problema en incremento, tras o estancamento do sal. A obrigatoriedade de comprar exclusivamente no alfolí, non só dificulta a chegada do sal ás zonas litorais galegas onde non existía este tipo de punto de venda, senón que tamén reduce o consumo nos portos onde si existe. Porén, implica ademais, que os pescadores máis pobres inclinen a súa preferencia polas especies mariñas de secado tanto ao aire coma ao sol. Esta preferencia implica un dano considerable a toda a pesca en xeral, especialmente á sardiña.

A mala administración do abasto do sal, por parte dos seus encargados, empeoraba aínda máis a situación creada dende 1564. A medición do sal era foco de conflitos. En todos os portos, e con anterioridade, ás medidas para tomar o sal eran diversas, facendo caso omiso a orde de 1479 en que se declarada a fanega de Ávila como referente. O estanco intentou uniformizar as medidas para o sal, pero os receptores dos alfolíes utilizaban unha medida que lles resultaba beneficiosa. O xeito de medir “espolvorando” o sal facíalles gañar un beneficio extra a estes encargados do alfolí, o que desata as queixas dos compradores.

O prezo do sal afonda, se cabe aínda máis, a problemática deste produto. Non só a obrigatoriedade da compra do produto no alfolí elevaba o valor do sal; a utilización dunhas medidas mínimas para a venda do produto, obrigaba en moitas ocasións a xuntarse varios compradores para proverse do sal. A utilización de pezas de escaso valor, como moeda de

cambio por parte dos receptores dos alfólies, malia manexar o mesmo tempo moito sal, tamén facía que este colectivo lle sacase un beneficio extra ao produto.

AS PRIMEIRAS XESTIÓNS GALEGAS: A DÉCADA DE 1560

A situación económica galega nos primeiros anos do reinado felipista non é moi favorable para a aplicación de novos impostos. Ao mesmo tempo que a política fiscal de Felipe II dá os seus primeiros pasos, a pesca entra nunha crise, cando menos pasaxeira nas verbas dalgúns historiadores. Isto reflíctese ben, non só na diminución dos cercos nunha vila importante como Pontevedra, senón tamén nos acordos tomados polo Concello santiagués en materia de prezos do peixe e do seu abastecemento, así como as diversas visitas que fan os concelleiros á beira litoral da provincia⁹. Os exemplos en Santiago son numerosos na primeira metade desta década, como cando os rexedores santiagueses expresaban en agosto de 1562 *“por quanto heran informados que abia falta de sardina e heran caras en los puertos”* ou cando as peixeiras santiaguesas se presentan o ano seguinte no consistorio *“a causa de la carestía de la sardina”*¹⁰. Esta situación semella prolongarse ata os últimos anos deste período. Unha petición do procurador xeral de Santiago Diego Romero, en abril de 1568, procura solucionar o alto prezo da sardiña, o que leva ao resto dos concelleiros compostelanos a *“que ellos vesitando las plaças y mercados desta cibdad allaran que no abia pescado fresco ni salado ni hacia tiempo para que se traerse a cuya causa la ciudad no esta proveida”* é un bo exemplo.¹¹ Polo tanto, o binomio de sal-peixe, engadido aos novos gravames, provoca un aire de malestar en todo o Reino, especialmente na súa franxa costeira.

Este ambiente, expresado en reivindicación política, está liderado polas vilas marítimas máis prexudicadas da fachada atlántica. Estas vilas marítimas terán unha comunicación de xeito regular co rexemento da cabeza de provincia –ou mesmo do Reino– para facer as xestións pertinentes que devolvan esta problemática impositiva á situación anterior, ou cando menos, minimicen as súas consecuencias. Neste momento que estamos a analizar –o decenio dos anos sesenta do século XVI– parece levar a batuta a poboación de maior entidade e cunha maior riqueza pesqueira do cuadrante noroccidental, é dicir Pontevedra.¹² A súa maior actividade pesqueira encádrase no último cuarto deste século. A importancia do peixe para esta vila mariñeira, dinamiza o comercio nesta centuria, precisando do sal para a súa conservación. Son estes dous factores os que inciden na súa actividade política, así como no seu liderado nas negociacións na Corte por estas datas.

As xestións levadas a cabo polas vilas galegas teñen o seu comezo no mesmo ano de 1564. A declaración do rexedor de Vigo Francisco Diez de Pedrosa, ante o consistorio compostelán en 1565, así o confirma cando di que *“Vasco de Bibero en el desta cibdad e otros procuradores particulares se abian ajuntado en la corte de su magestad para tratar lo que convenia al bien del reino sobre lo de la sal”*.¹³ Con todo, e neste mesmo acordo, emprázase a este rexedor de Vigo a regresar o primeiro de Febreiro dese mesmo ano, xa que se agarda a chegada de *“los procuradores de las dichas provincias e lugares como se abian contraido con el dicho señor Vasco de Vivero para tratar de lo susodicho”*. Esta reunión non chegará a realizarse nestas datas, dada a tardanza dos outros procuradores.

A ofensiva dos concellos galegos semella retornar no verán do ano 1565, en que o concello compostelano decide nomear a Diego Romero como portavoz do concello ante o rei, no que mostra *“los inconvenientes que bienen a esta cibdad y lo que padece la República”* coa medida de estancar o sal.¹⁴ Malia que, finalmente, e tras unha reunión con

outros representantes provinciais, con data de agosto dese crucial ano, deciden enviar á Corte a Benito González do Vilar para tratar o tema¹⁵. Descoñecemos os pormenores desta xunta de provincias.

A chegada dunha carta da vila de Pontevedra precipita os acontecementos e dálle unha viraxe a xestión. O concello non só confía a defensa dos seus intereses nesta materia nun rexedor pontevedrés asentado na Corte –Cristóbal Mariño– senón que tamén descobre o mal emprego dos cargos do Consistorio por algúns representantes desta institución. Este é o caso de Benito González do Vilar. Este representante compostelán acaba por revocárselle o poder dado polo consistorio, en datas anteriores, para dirixir a negociación na Corte. O coñecemento da súa implicación, xunto con certos mercadores de viño da cidade do Apóstolo con intereses no seu nomeamento, é a causa da negativa do consistorio a manter a confianza nesta misión política.¹⁶

O restablecemento das aduanas nos territorios limítrofes galegos incorpórase nestes momentos, e xa de xeito definitivo, no apartado de cargas impositivas. Esta medida afecta aos galegos –especialmente aos comerciantes que trafican coa Meseta– dende ese mesmo ano de 1565, aínda que xa fora obxecto de polémica anteriormente, nas Cortes celebradas en Valladolid no ano 1558, como xa temos indicado.

Outro correo procedente da vila de Pontevedra, e recibido no concello de Santiago o 29 de agosto de 1565, resume todas as xestións levadas a cabo en Madrid polos rexedores de diferentes vilas marítimas afectadas –encadradas case todas na provincia compostelá– e lideradas polo rexedor pontevedrés Cristóbal Mariño.¹⁷ As vilas de Muros, Vilanova, Cangas e Bouzas parecen confiar –igual ca o rexemento santiagués– no quefacer deste concelleiro pontevedrés. El mesmo así o expresa, xa que “*sean guiado por lo que se azia por parte desa villa y sus cedula estan artomas cojas que la nuestra porque viene general para el daño de todo ese reyno demas del daño dese lugar*”.

Mariño, na explicación da negociación, repara en tres aspectos positivos. Unha reunión cos deputados do encabezamento xeral é o marco deste diálogo. Nesta xuntanza, e coa presenza de dous “homes de leis” da Coroa de Castela e un tal *Benites*, letrado de Sevilla, insiste nos apartados máis problemáticos. O encabezamento xeral do Reino –xa acordado– e a aceptación das rendas reais polas diferentes vilas, tiña un obxectivo político claro neste concelleiro: presionar o poder monárquico para non subir o prezo do sal. A petición de retirar, do mandato real, a prohibición de traer sal foránea a Galicia, como se facía anteriormente, foi a segunda petición positiva en palabras do rexedor do Lérez. Finalmente, a petición de non establecer unha aduana en Rabanal, implica a entrada nas reinvidincacións desta problemática dos portos secos. Esta reclamación sobre aduanas, é argumentada cos encabezamentos, dado que estes xa estaban asignados. Porén, a décima convertíase nunha renda cargada nos devanditos encabezamentos, e tamén agora, pretendíase cobrar noutro apartado de índole diferente.

Estas reclamacións, completadas con maior argumentación, foron recollidas nun memorial. Este é o último paso desta primeira negociación sobre sal e aduanas. Este escrito, presentado ante os deputados da Coroa, levaba como cabeceira a suplicación non só de Galicia, senón tamén do Principado de Asturias e dos “catro sacados”, chegando a facer referencia explícita á falta de abastecemento de sal e á necesidade de buscarlle unha solución. As peticións –xerais para toda Galicia– son bastante claras. No tema do sal –aínda que agora asúmese que a realeza poda segregarse dos encabezamentos a parte dos alfólís– consideran que o territorio é danado pola suba do prezo do sal e pola prohibición

de abastecerse de salinas foráneas. O prezo deste produto –segundo consta na documentación– está establecido en dezaoito ducados o “moio», cando anteriormente o seu prezo non ascendía de trinta e seis réas. A prohibición de traer sal foráneo, ten a resistencia dos galegos, xa que anteriormente se facía deste xeito, en casos de escaseza, pagándolle o rei unha taxa de seis réas e medio por “moio”. Por outra banda, a instauración da Aduana de Rabanal é considerada por este memorial un importante agravio. A aceptación do encabezamento volve reiterarse. A gran cantidade de “sobras” do volume recadado das alcabalas, en datas anteriores, e reducidas agora con esta medida, semella estar detrás destas afirmacións. Estes excedentes fiscais posibilitaban outros pagos tributarios á Coroa, e polo tanto, unha menor carga sobre os seus contribuíntes a nivel municipal. Pero tamén estas “sobras” se utilizaban para diversas actuacións no ámbito municipal, que reducen o gasto na facenda local. Temos coñecemento, por exemplo, do investimento de xuros para o pago dos «servizos» á Coroa, por parte do concello de Pontevedra, ou tamén, o investimento en arranxos de fontes, pontes e outras infraestruturas por parte do rexemento santiagués, a través da utilización destes fondos.¹⁸

Cal é a resposta da Coroa a esta ofensiva política galega? A administración de Felipe II mantén a súa tónica en materia fiscal, matizando a súa posición con respecto ao primeiro ditame. As modificacións feitas pola Coroa quedan recollidas nunha cédula real do ano 1566. A medida tómase tras facer “*relación del agravio y daños que recibian a causa de aberseles permitido y sacado de sus encabezamientos los alfolíes de la sal y subidose el precio della de como se solía vender e proybidole quenose puedan prover dela dicha sal de fuera delos dichos alfolíes e representando otros yncombenientes*”. O monarca rebaixa un real do prezo estipulado para o produto –o valor da fanega de Ávila queda en 4 reais– e ordena que debe ser uniforme en todos os alfolís. O mandato real pretende tamén garantir o abastecemento deste produto a todo o territorio interior galego a prezos razoables, permitíndolles pagar aos alfolís, nun espazo breve de tempo. O terceiro punto a destacar desta cédula real é a posibilidade de fiarlles a “*personas particulares que sean conocidas y abonadas*”. A omisión da situación creada pola instauración da Aduana de Rabanal –obxecto tamén de protesta por parte das vilas galegas– pecha a posibilidade dalgunha modificación neste período. Polo tanto, a administración desta peaxe comercial, polas noticias que posuímos, manténse na mesma situación de 1565.¹⁹

En consecuencia, a situación non semella variar moito con esta medida, si ben é certo que as protestas parecen remitir, ou cando menos, as noticias que temos delas na documentación. Este contexto de relativa calma non perdurará moito tempo. En 1569 os concelleiros composteláns vólvense facer eco da necesidade de sal na cidade, encargándolle ao provisor e asistente a súa compra na vila de Padrón. O sal, e a súa escaseza, volve ser nova. Neste período curto de tempo, o concello santiagués limitáase a acordar as medidas do sal e o seu prezo de venda polo miúdo. A referencia é ao alfolí de Noia. Os prezos deste produto son marcados en relación aos establecidos polo oidor Murga, persoa encargada do estudo para coñecer a situación dos alfolís galegos. Estes prezos sitúan o ferrado do sal en 40 marabedís, vendéndose a porción do sal máis pequena a unha branca²⁰. A problemática do sal seguía sen resolverse tras a última ordenanza da Coroa en 1565.

A problemática do sal e das aduanas como novos impostos, máis a crise pesqueira, relegan a reclamación dun procurador nas Cortes a un plano secundario, malia non chegar a suspenderse a súa reivindicación en ningún momento.

As capitulacións de Valladolid de 1557 deixaron patente non só, a discordia entre as diferentes provincias galegas, senón tamén que, a consecución desta reivindicación do voto sería unha complicada empresa coa chegada de Felipe II.²¹ En Valladolid, acordan alternarse, asistindo en dúas ocasións cada cidade, nun período temporal de sete convocatorias de Cortes. A posición contraria de Santiago, pretendendo asistir en máis ocasións como cabeza do Reino, malia non conseguir os procuradores galegos o seu obxectivo nese momento, é a causa das disputas entre as cidades galegas durante todo este reinado, e mesmo, nas primeiras décadas do reinado de Felipe III.

A inexistencia de xuntas de provincias por estes anos –se exceptuamos a posibilidade da reunión de 1565– obriga a realizar as xestións de interese xeral do reino galego dun xeito particular polas diferentes provincias, vilas ou aldeas, como se comprobou coas reclamacións polo sal. O concelleiro pontevedrés Cristóbal Mariño xa advertía que este xeito de actuar non era o correcto, e apelaba á reivindicación colectiva dos representantes galegos nas xestións de vital importancia para Galicia. As súas verbas son ilustrativas, a problemática de novos impostos “*no es negocio de un pueblo syno de todo el rreyno*”²². Esta idea de reclamación común, a que apela o concelleiro pontevedrés, non é seguida tampouco no tema do voto en cortes nesta década de 1560. A idea de fronte común das cidades galegas, semella abandonada nestas datas. A negociación das cidades realízase de xeito particular. Un bo exemplo é unha carta do rexedor compostelán Benito González do Vilar de 1568 que reflicte as disputas entre as provincias e a xestión desta reclamación clásica dun xeito individualizado por cada unha delas, especialmente da antiga provincia da Coruña. Este representante municipal comunícalle ao seu concello que «*del Consejo avian enviado al señor Regente una provisión para que enviase relación de la diferencia que abia entre ese Reino y la ciudad de Çamora y la orden que se suele tener en la junta de provincias*». Non temos datos que acrediten a existencia desta provisión real, nin tan sequera da continuidade dese negocio a curto prazo. A inexistencia de comunicación, e porén, a discordia dos representantes galegos na corte, queda patente na información dada polo rexedor santiagués. Nese escrito expresa que “*esta cédula o provisión real se despacho a ynstancia de un regidor que esta en la corte de la Coruña (sic) y asta aora no se sabe que la ciudad de la Coruña aya hecho la diligencia*”.²³ A discordia que comezara en Valladolid seguía patente.

A reunión celebrada en Ourense en 1570 entre os procuradores de provincias, por unha banda, e o Rexente e oidores da Real Audiencia, pola outra, abre un novo período. A xuntanza semella ser o punto de inflexión no tema do voto en cortes. Esta reunión dos procuradores galegos, que ten aparencia de xunta de provincias, toca abundantes temas de interese galego. A raza dos cabalos e un tema en relación a fidalguía, son citados en primeira instancia pola información entregada por Benito Méndez de Andrade e é o tema cabalar o máis importante desta xuntanza segundo as verbas deste representante. Estes temas son postos en coñecemento dun cargo institucional, que aparece por primeira vez na información documental, e que será unha figura importantísima nos últimos anos do reinado de Felipe II. Este posto é o de secretario da Real Audiencia, no que destacará Ares González nun período posterior, e que agora esta en mans de Gomez Alvarez, persoeiro do que carecemos de máis noticias. Outros temas acompañan estas primeiras cuestións, mencionándose moi devagar «*la dyferenzia del boto del Reyno con Çamora*». Por outra parte, botamos en falta referencias ao tema do sal ou da administración de aduanas, dando a impresión de ser o resultado dunha paralización provisional destas xestións, tras a cédula real de 1566.

A convocatoria desta xuntanza, pode estar motivada pola presión dunha cidade como Santiago que vía como A Coruña levaba a batuta na xestión desta materia pola súa propia conta. Non obstante, se esta reunión fora o resultado da provisión que mencionaba Benito González do Vilar en 1568, a convocatoria existiría, e polo tanto, o carácter da xunta xa sería oficial. A escaseza documental, só nos deixa movernos en hipóteses, sen unha conclusión de certa claridade, quedando á espera de novas investigacións sobre o carácter desta xunta.²⁴

Polo tanto, dende o comezo do reinado de Felipe II hai tres temáticas centrais – voto, sal e aduanas– que están presentes. Na primeira década de reinado, o sal e a aduana de Rabanal están en primeira liña da actuación política galega. Tanto unha materia como a outra é probable que xa estean presentes cando se asinan as capitulacións de Valladolid en 1557. O sal e a súa administración foran retirados do prezo das alcabalas ese mesmo ano, data na que se escoitan as primeiras voces de alarma pola instauración –ou máis correcto recuperación– da aduana no porto seco castelán de Rabanal. As medidas tomadas en 1564 –co estanco do sal– e o ano seguinte –co definitivo establecemento dunha aduana entre Galicia e Castela– exemplifican a primeira etapa de política fiscal felipista. Esta primeira fase fiscal activa as protestas galegas nun período marcado pola importante crise pesqueira, impulsando as xestións dos representantes galegos dun xeito particular. O voto, punto central da política a comezos do reinado, queda relegado a un segundo plano nesta década. A reactivación desta materia política corresponde á segunda metade do decenio. As reclamacións son levadas –como ocorre co sal e a aduana– dun xeito individualizado, manexando a batuta A Coruña e mostrando as difíciles relacións das provincias galegas neste tema político. Malia que as xestións do voto, sal e aduanas son particulares, estes son os primeiros pasos dunha futura fronte común. En 1570 ábrese un novo ciclo de reclamacións, e que terá a maior forza nos anos seguintes desa década, como veremos a continuación.

XESTIÓNS E XUNTAS DE PROVINCIAS (1571–1579)

A xunta de 1571 organízase nun primeiro momento na cidade de Ourense, onde residía a Real Audiencia, trasladándose máis tarde a cidade da Coruña, a consecuencia de certos problemas en relación á peste que afectaba a Galicia por estas datas. A primeira reunión celébrase o 20 de maio dese mesmo ano, para rematar cunha segunda xuntanza o 1 de xullo do mesmo período na cidade herculina. O único tema tratado en Ourense é sobre gandería, materia da que descoñecemos os pormenores. O resto das materias por tratar aparecen reflectidas nun poder a Rodrigo de Meiranes, rexedor coruñés. A información admite que en Ourense *“no se abia platicado sobre lo tocante a la horden que se podia e debia tener sobre le boto de cortes que la cibdad de çamora tiene usurpado deste Reino y sobre las bexaciones y agrabios que el Reino ha recibido y recibe de los juezes de aduanas que nuevamente se avian puesto en este Reino y los administradores de los alfólies de la sal y sobre otras cosas no menos importantes”* (...) ²⁵.

Os acordos tomados nesta xunta, tanto en Ourense como na Coruña, son comunicados polo procuradores ao seu concello, como tamén a representantes doutros concellos interesados nos temas tratados. Así Paio Sorreo e Pedro Vázquez Sobreira, veciños de Pontevedra e Cangas e rexedores nos seus respectivos consistorios, asisten en Santiago a unha reunión do concello compostelán para informarse. A cabeza de provincia, así mesmo, leva as reclamacións nalgunhas materias –feitas por estas vilas– ás xuntas de provincias, como de seguido veremos. A interlocución bilateral entre a cabeza de provincia

e as súas vilas costeiras semella xa constatarse nestas datas abertamente. Ao sistema representativo provincial das xuntas, constatado xa dende 1552, temos que engadirlle unha nova característica. Unha característica que é complementaria a esta doutrina de representación: a articulación de canles de comunicación entre a cabeza provincial e os lugares e vilas da súa xurisdición. Os temas que máis lle concernen ao territorio son comunicados a estes puntos xeográficos, xa non representados directamente nestas reunións. A pesar disto, esta intercomunicación non ten porqué ser exclusiva da celebración de xuntas, como xa vimos, tanto nas xestións levadas na década anterior en relación á problemática aduaneira, como tamén na administración do sal. Esta caracterización non exclusivista das xuntas volverá confirmarse no ano 1572. A comunicación recíproca, nese ano, entre Santiago e as súas vilas e portos marítimos –cítanse concretamente na documentación aqueles lugares que teñen alfolí, como Pontevedra, Muros e Noia– así o confirman. A capital de provincia actúa incluso de voceira dos intereses específicos destes lugares –neste caso o tema do sal– xa non só diante do resto de procuradores galegos, senón tamén diante do rei.

Non obstante, non poderemos esquecer a posibilidade de que estas xestións –malia ser só unha hipótese– se enmarquen nunha actuación de continuidade dos acordos alcanzados na xunta de provincias de 1571. Polo tanto, a relación cabeza provincial–portos marítimos en 1572 podería ser unha xestión da xunta de provincias do ano anterior. Esta afirmación responde ao reducido intervalo temporal trascorrido entre a información achegada polo rexedor de Santiago Pedro Abraldes a finais de xullo de 1571 e o comezo do debate para a viaxe á Corte dun rexedor do mesmo concello en febreiro do ano seguinte. Tampouco debemos esquecer que os temas a negociar nestas xestións en Madrid de 1572 son os mesmos da xunta do ano anterior –voto, sal e aduanas– exceptuándose o acordado para o gando en Ourense.²⁶

A asistencia en 1571 ao consistorio santiagués destes dous rexedores non composteláns, tamén exemplifica a importancia do tema do sal e das aduanas para a franxa costeira galega, especialmente a situada ao sur da provincia compostelá. O tema do voto suscita igual –ou máis– interese para estes rexedores, porén solicítanlle ao concello santiagués información sobre o tratado nas capitulacións de Valladolid. Esta petición das vilas de Cangas e Pontevedra pode ser un indicio do que xa levamos barallando con anterioridade. A posibilidade da inclusión da problemática do sal e as aduanas, como factores nas negociacións de 1557 polo voto, podería confirmarse con esta preocupación das vilas e lugares costeiros, catorce anos despois. Non debemos esquecer, non obstante, a posición contraria de Santiago na problemática da quenda de cortes, causa probable da falta de celebración de xuntas no decenio anterior, e que perdurará ata o século XVII.

As actuacións de 1572 para enviar o procurador Pedro Abraldes a Madrid, por parte de Santiago, e as xestións levadas por este na Corte, encádranse nun período prolongado de tempo. Neste período intercálase a xunta de provincias da Coruña de 1573 que mostra a negativa dos procuradores galegos ao servizo dunha Armada para a defensa do litoral galego. Esta petición do monarca ao Reino de Galicia será un factor para a paralización das convocatorias de xuntas, sobre todo a partir de 1579. Ao mesmo tempo, o rexedor Pedro Abraldes continúa en Madrid as súas negociacións, no só do voto, senón tamén para a resolución dos prexuízos que trouxeran as medidas do sal e aduanas, ditadas a mediados da década dos sesenta. A súa estancia prolóngase ata 1574, aínda que sospeitamos que non de xeito continuo.²⁷

Esta primeira ofensiva galega nos anos setenta do século XVI déixanos algunhas conclusións claras. En primeiro lugar que tanto o problema do estanco do sal, mesmo tras a modificación de 1566, así como a xestión das aduanas seguen sen resolverse. A esta dobre problemática engádeselle a reinvidicación política do voto, que volve ser un dos asuntos máis importantes da política galega. En segundo lugar, constátase o intercambio de información da zona litoral da provincia de Santiago coa cabeza de provincia, tanto para os temas acordados nas xuntas de provincias, como tamén para outros asuntos de máxima relevancia para estes puntos xeográficos, facendo mesmo Santiago de portavoz de todos eles perante o rei.

O tema do sal é o centro da segunda ofensiva galega arredor dos anos 1575 e 1576. Esta ofensiva está situada nun contexto clave, xa que comeza o segundo período fiscal de Felipe II e a situación pola que atravesamos o territorio galego non é boa. A política fiscal de Felipe II recibe unha nova viraxe, triplícase o volume dos encabezamentos das alcabalas a nivel de toda a Coroa de Castela. Felipe II con esta medida rompe un “status quo” fiscal pactado entre seu pai e as cidades con voto. En 1577 o monarca consegue recompoñer o pacto, aínda que desta volta, os beneficios obtidos polas cidades fosen moito menores.

A evolución da cantidade asignada para pagar Galicia –en materia de alcabalas– non supuxo unha triplicación do volume, senón unha suma próxima a duplicación do recadado en datas anteriores. Polo tanto a carga fiscal sufrida foi menor en comparación con outros territorios peninsulares. Pegerto Saavedra chega a falar incluso de desgravación relativa en Galicia, cargando as grandes cidades do centro–sur da Coroa o maior volume. Con esta política Felipe II beneficia as zonas máis ruralizadas, de menor integración nos circuitos do comercio e cunha poboación dispersa, como é o caso galego.

Non obstante, este cambio brusco nos encabezamentos, sen grandes traumas no noso territorio, non implica a inexistencia dunha situación de descontento. Vilas como Pontevedra non se encabezan ata 1584, sendo administrado este gravame polo sistema de fieldade, e polo tanto, provocando grandes fraudes. Ademais, temos que engadir que, dende a segunda metade deste século, as alcabalas adquiren un maior carácter urbano, cargando o maior volume sobre as vilas e cidades do litoral galego, como é o caso da cidade do Lérez. Estas protestas galegas, motivadas polo incremento alcabalatorio, son un factor a ter en conta nestes anos.²⁸

Así mesmo, dende 1573 temos constancia da mala situación que atravesamos Galicia nesta década. Son os procuradores de Zamora os que mostran, nunha súplica ao rei para a prolongación do encabezamento por dous anos máis, as dificultades polas que pasaba o territorio galego. A intención era non incorporarse ao dito gravame, xustificándose na carestía que “*procede de la falta de salud del reyno de Galicia y necesidades de aquella tierra*”. Se ben, esta posición dos procuradores zamoranos pode enmascarar unha pretensión desta cidade castelá: non aceptar o novo prezo desta carga fiscal. O certo é que a situación de penuria se confirma nos anos seguintes, fundamentalmente a partir do ano 1575. As frecuentes crises de subsistencia, a incapacidade gobernativa das institucións reais no territorio galego –tanto pola falta da figura dun gobernador como da situación itinerante da Real Audiencia– a inseguridade marítima e a carencia de fortificacións na costa, así como unha posible contracción demográfica son os factores máis importantes desta crise, xa estudada en traballos anteriores.²⁹

Neste contexto histórico de crise, Galicia reactiva as súas negociacións co poder real no relacionado co sal. A provisión real do Rexente Portocarrero de Maio de 1575 é o primeiro paso desta segunda ofensiva. Con esta medida o rexente solicita a participación do concello santiagués, en compañía de representantes doutras provincias, para o envío a

Madrid dun representante galego. O seu encargo sería tratar co rei a situación da falta do sal e as súas consecuencias para a pesca. A posición galega é alongar as alcabalas ou non instaurar ningún imposto por fanega, para que o comercio deste produto sexa libre. Esta provisión real é a resposta a unha relación feita con anterioridade polo propio Rexente – seguramente pola presión das cidades– e entregada ao rei no Consello de Facenda. Finalmente é nomeado polo concello santiagués o Licenciado Ulloa para falarlle deste tema ao rei, en compañía de Joan de Noba de Lemos, rexedor ourensán, que será nomeado pola “posible” xunta de provincias, reunida ese mesmo ano.³⁰

Esta provisión real de mediados de decenio, provoca a confirmación de dúas hipóteses xa baralladas. En primeira instancia a crise desta década en Galicia, anteriormente tratada. Esta crise engade unha problemática, as xa citadas, como é o abasto do sal na primeira metade da década e a súa influencia na pesca do litoral galego. En segundo lugar, a idea da posible falta de autoridade dos Rexentes para tomar importantes decisións, argumento xa expresado polo profesor Eiras Roel, que se apoian na opinión das cidades galegas ou que ceden á presión destas, como o expresa claramente esta provisión real.³¹

Por outra banda, coñecemos a través desta provisión real, a posibilidade da realización dunha xunta de provincias, coa intención de levar unha postura de consenso de todo o reino nesta materia. A orde dictada polo Rexente ao concello compostelán de reunirse en consistorio e tamén coas “*demás personas que bengan y enviaran las demás provincias*”, para posteriormente facelo coas autoridades reais en Galicia, así o parece confirmar. Esta reunión semella ter carácter oficial, xa que outra provisión posterior do Rexente sobre o tema, fala da reunión dos procuradores de provincias de Galicia. A falta de noticias sobre esta reunión na documentación municipal santiaguesa entre Xuño e Agosto dese mesmo ano impídenos ter maior información sobre esta xunta de provincias.

A devandita provisión real posterior ten data de Outubro de 1575. Esta semella ser a consecuencia da xunta de provincias celebrada na cidade compostelá ese mesmo ano, malia seguir descoñecendo a data concreta.³² Nesta reunión parece que a pretensión é acordar o nomeamento das persoas que levarán ante o rei as reivindicacións galegas e as pautas para unha posible negociación. Coa decisión xa tomada do nomeamento dos rexidores de Santiago e Ourense, as pautas explicadas por D. Pedro Portocarrero nesta ordenanza de 1575 son claras:

- Alongar as alcabalas, recuperando a situación anterior ao estanco do sal.
- Cargar cun imposto do sal de medio real (ou en caso de dificultades 1 real), negando calquera posibilidade por vía de encabezamento.
- Avisar ao Rexente antes de tomar a decisión definitiva.

Non obstante, a mesma provisión informa das pretensións da Coroa, segundo as noticias achegadas polos concelleiros galegos en Madrid. As autoridades reais, segundo esta información, pretenden dar a carga impositiva por encabezamento, malia que nas últimas datas, este gravame non se aplica deste xeito. Asemade, o poder real non quere que se cobre dous reais e medio por cada fanega deste produto. O Rexente ante esta situación decide consultar varias fontes, como por exemplo, a algúns rexedores das cabezas de provincia –localizados na Coruña– para tomar unha decisión urxente. Estes representantes deciden non aceptar o sal a través do encabezamento. Asemade, tamén deciden que si o rei non acepta o alongamento do sal cun imposto de medio real, debe facerse petición de liberdade de comercio para este produto, pagando un real como dereito. Para facilitar o sobredito imposto, e ao mesmo tempo xustificar a súa petición, deciden pescudar cal foi o sal

consumido nos últimos anos en Galicia, así como os gastos e beneficios tirados do seu comercio. Non coñecemos os datos desta investigación sobre o sal, aínda que Santiago fai as xestións para a confección deste informe ordenado polo Rexente³³.

No caso de dificultades nesta negociación, volvería incidirse no aspecto consultivo coas diferentes provincias antes de tomar unha decisión. Así mesmo, e dada a importancia da pretensión dos procuradores galegos, os gastos corren a cargo de todo o territorio galego, sendo cobrados a xeito de repartimento. O depósito deste cobro corre a cargo da Real Audiencia.

A comunicación coas zonas litorais afectadas volve confirmarse nas xestións posteriores desta provisión real de outubro de 1575. O ano seguinte da provisión, e á espera doutra reunión co resto das provincias galegas, a posición santiaguesa semella clara e de consenso. As zonas litorais son consultadas como lugares afectados, son os casos de Vilanova de Arousa, Muros e Noia. Aínda que estes lugares teñen diversidade de opinións, a posición de non aceptar o pago do sal por encabezamento ou arrendamento é unánime. Aquí xa funciona o temor a un incremento maior das alcabalas, como estaba ocorrendo noutros lugares da Coroa. A alternativa, dende a perspectiva da provincia santiaguesa, pasa por un imposto dun real por fanega de sal de Ávila, sen aceptar un prezo maior. Descoñecemos a resolución desta ofensiva e as súas consecuencias.³⁴

Polo tanto, o estanco do sal está presente en todas as reclamacións galegas destes anos. Ademais de ser materia de xuntas de provincias, e cambio de impresións entre estas, tamén é obxecto dunha comunicación de reciprocidade entre a cabeza da provincia compostelá e outros lugares do litoral afectados. A autoridade dos Rexentes –cargo instaurado en 1565– reflicte nestes momentos unha importante debilidade respecto ás cidades. A necesidade de consultar estes núcleos urbanos ou a presión destes, remataba por implicar a esta figura institucional nas reclamacións galegas. Non obstante, ademais de descoñecer a resolución desta última ofensiva galega polo sal, este produto non deixa de ser obxecto de reclamación durante todo o reinado de Felipe II, así como tamén as aduanas e o voto.

As Cortes da Coroa de Castela posteriores a estas negociacións, así como a primeira xunta de provincias do reinado de Felipe III en 1599, son algúns exemplos da continuación dun problema de longa traxectoria como é o caso do sal. Nas Cortes celebradas entre 1579 e 1582 procurouse un xeito de amortizar a débeda, ao mesmo tempo, debateuse para atopar algún recurso que lle permitise ao rei baixar o prezo do sal. As cortes de 1586–88 repiten as queixas, referíndose fundamentalmente á situación de Galicia e Asturias, en relación ao almacenamento do sal en propiedade de particulares. En 1588 e 1590 volven presionar polo prezo abusivo do sal. As protestas contra o arrendatario do sal foi o centro de debate das Cortes en 1593. Polo que atinxe ás primeiras xuntas de provincias do reinado de Felipe III, celebradas no ano 1599, fíxéronse diversas peticións por parte das cidades galegas, sendo outra vez o abasto de sal unha delas.³⁵

Nestes anos de mediados do decenio dos setenta, a petición do voto relégase a unha situación secundaria. Con todo, temos constancia de que a reclamación non desaparece da vida política galega. O concello de Santiago solicítalle no ano 1576 ao doutor Palacios que non reclame ningún tipo de salario, xa que o tema do voto fora suspendido. Polo tanto, temos certeza de que aínda en 1574 se negociaba o voto na Corte, e que permaneceu na política galega levada en Madrid, cando menos ata 1576. Non obstante, o maior pulo desta década nesta reivindicación prodúcese en 1579, como xa fora expresado na introdución deste traballo, así como por outros historiadores. A escasa pegada documental das xuntas celebradas ese ano nos fondos municipais de Santiago, non nos permite achegar novos datos neste senso³⁶

Estas foron as últimas xuntas deste reinado, se consideramos certas as informacións da xunta de 1599. Non obstante, a posible influencia dun galego en Madrid no ano 1585, incide na petición do voto. A influencia do eclesiástico galego da familia de Lemos D. Rodrigo de Castro non foi suficiente para romper a tónica negativa de todo o reinado nesta materia política.³⁷

Este foi o derradeiro intento da consecución do voto durante o reinado de Felipe II. Esta última negociación faise á marxe das xuntas de provincias, por estas datas sen actividade política. Esta parada política do órgano galego perdurará durante vinte anos – entre 1579 e 1599– froito, con seguridade, dunha dobre motivación: o bloqueo continuo ás reclamacións polo voto dos procuradores galegos; ao que se lle engade a negativa a convocar os procuradores galegos en xunta, por parte deste monarca, tras os fracasos das peticións de servizos particulares.

A morte de Felipe II abre un novo período nestas reunións, moito máis puxantes no tema do voto. A chegada dun novo equipo de goberno co novo monarca, cun compoñente galego moi importante, é un dos motivos da rápida convocatoria. Con Felipe III viña un novo integrante da casa Condal de Lemos – e familiar do válido Lerma – como era D. Fernando Ruiz de Castro. Así mesmo a importancia de poder controlar as cidades con voto a administración dos millóns incide moito máis na súa petición de convocatoria. As xuntas de provincias non teñen capacidade para decidir sobre o imposto de millóns, con todo, o voto decisivo das Cortes levan parello a posibilidade de que as cidades poidan conceder ou denegar esta carga tributaria. Polo tanto, esta primeira xunta do novo reinado –en 1599– xa é o exemplo dunha nova situación. Neste novo contexto se combinan tanto aspectos innovadores, como factores continuistas do reinado anterior. Esta nova situación queda fóra do noso arco temporal, polo tanto non imos insistir nela.

Por outra banda, a administración aduaneira semella non ser obxecto dunha grande actividade política no último cuarto de século. Na segunda parte da década dos setenta esta nova carga fiscal non deixa rastro documental. Polo tanto, as reclamacións galegas anteriores non tiveron eco no poder real. O desdoblamento da aduana de Rabanal en outras dúas administración situadas en Vilafranca do Bierzo e Puebla de Sanabria en 1574, así como a cesión dunha porcentaxe do cobro desta última ao porto de Vigo nesas mesmas datas, son as modificacións máis destacadas. A cesión no cobro dunha parte de Puebla de Sanabria á vila viguesa, así como o seu maior volume de recadación exemplifican a importancia dos portos do sur do litoral galego. Malia esta situación, en 1579 as Cortes de Castela mantiñan a esperanza protestando “*que se han puesto nuevas aduanas nunca las habiendo habido*”. Con todo, en 1582 comeza a administración conxunta das aduanas do territorio galego con aquelas situadas no Nordeste penínsular. A consolidación das aduanas xa era un feito.³⁸

CONCLUSIÓNS

O coñecemento das xuntas de provincias durante o reinado de Felipe II era escaso na historiografía galega. Temos que exceptuar as reunión de 1557 e 1573 vinculada á peticións de servizos particulares, así como aquelas que –tradicionalmente– relacionábanse exclusivamente co voto en cortes, como son as de 1579. A falta de fontes documentais específicas e a vinculación da historiografía tradicional, tanto coas xuntas de provincias, como coa procura de noticias da recuperación do voto en cortes, son factores que poden estar detrás desta carencia no seu estudo.³⁹

Este traballo tiña como obxectivo paliar esta deficiencia historiográfica, fundamentalmente polo pouco coñecemento das xuntas da década de 1570, como xa

expresamos na introdución. A falta de fontes específicas das xuntas foi superada coa utilización da documentación máis próxima ao territorio e a clase política galega como é a municipal. Por outra banda, a atracción dos historiadores modernistas por estudar a recuperación do voto en cortes ensombreceu, tras de si, outros posibles factores da convocatoria deste órgano de representación, como é o caso do estanco de sal ou da restauración da administración aduaneira. Estes factores, agora analizados, foron fundamentais para localizar outras xuntas e aclarar o papel desta institución na segunda metade do século XVI. As achegas da documentación municipal aclaran importantes aspectos desta institución, a súa doutrina representativa e os factores que inciden na súa convocatoria.

Os resultados máis salientables da nosa investigación son os seguintes:

– A consulta de documentación municipal achegounos a estes novos factores que incidiron na convocatoria das xuntas de provincias, así como no coñecemento en maior grao do tema do voto. Ademais, as noticias dos Libros de Consistorios reflectiron outros datos de grande interese. A comunicación da cabeza de provincia coas vilas e lugares máis importantes da súa xurisdición en materia de intereses político–económicos, o seguimento máis pormenorizado dos temas de interese galego no intervalo temporal sen convocatoria de xuntas de provincias, a repartición dos gastos destas xestións políticas ou a correspondencia entre os concellos e os dirixentes políticos en Madrid son algúns temas que ofrece esta documentación para a investigación do século XVI. Polo tanto, a heurística municipal preséntase como un fondo documental esencial para o estudo deste tema, ofrecendo importantes achegas aos historiadores en futuras investigacións.

– A visión tradicional das xuntas de provincias como órgano representativo oficial de Galicia e xa institucionalizado fora desbotada nos anos 90 por A.Eiras Roel.⁴⁰ A discontinuidade temporal das convocatorias, en comparación coas Xuntas do Reino no século seguinte, confirma esta idea de falta de recoñecemento institucional. Así mesmo, o noso traballo reflicte as importantes negociacións levadas a cabo polos representantes galegos, de xeito particular e á marxe desta institución representativa, durante o tempo no que non se celebran xuntas. Polo tanto, estas xuntanzas non son consideradas, aínda, unha canle normalizada para a resolución dos intereses galegos por parte das autoridades reais. A denominación das propias reunións –onde case nunca se utiliza o termo “Reino” – ou a súa situación xerárquica nas institucións do territorio confirman esta idea dun órgano como provisional e non institucionalizado. A sumisión das xuntas de provincias á Real Audiencia reflíctese en case todas as xuntanzas, si exceptuamos algunha posible reunión de carácter informal. As xuntas de provincias aínda están nun segundo plano no aparato institucional galego.

- En canto ao aspecto das competencias, o noso estudo revela importantes datos. Durante o século XVI as xuntas de provincias adquiren importantes atribucións. Nun primeiro momento teñen como función a repartición dos servizos que xa concederan as Cortes, para máis tarde, chegar a conceder –e no seu caso negar– estas achegas de carácter particular. Non obstante, estas atribucións adquiridas durante o período do Emperador son retiradas no reinado de Felipe II de xeito progresivo. Malia esta perda de competencias, neste período, as xuntas gañan atribucións no aspecto reivindicativo. As informacións destas reunións reflicten, por un lado, a busca de solucións para problemas de interese común para Galicia, e polo outro, o nomeamento de rexedores para as negociacións coas autoridades reais. Para a toma destas decisións, os rexedores teñen

unha ampla liberdade concedida polo Rexente, que en posteriores xuntanzas intentarán converter en norma. Esta figura institucional vinculada á Real Audiencia, por outra banda, semella non ter a capacidade decisoria sobre determinados temas de importancia para o Reino. A presión das cidades supón a maioría das determinacións deste cargo institucional para convocar xuntas de provincias ou levar xestións a Madrid sobre determinados temas, como ocorre en varias ocasións sobre o tema do sal. O Rexente, polo tanto, mantén un papel débil, deixando unha certa autonomía nas mans das cidades, aínda que é o cargo institucional o primeiro banzo na xerarquía de Galicia.

– A representatividade das xuntas de provincias quedara xa confirmada en 1552. Os datos proporcionados polos fondos municipais de Santiago mostran unha característica complementaria a esta doutrina representativa: a comunicación recíproca entre a cabeza de provincia e os lugares da súa xurisdición dun xeito moi fluído. Así e todo, temos noticias de antecedentes na comunicación coas vilas e aldeas marítimas non representadas nas xuntas. Para o período do reinado de Carlos I, a profesora M^a del Carmen Saavedra –nun dos seus últimos traballos sobre historia militar– xa nos achega importantes datos sobre esta nova doutrina representativa e as súas características. O período inicial desta doutrina vén condicionada polos avatares da coxuntura e o esforzo militar da Monarquía, segundo esta historiadora. Para conseguir certos obxectivos militares, a Audiencia e o Gobernador chegan a tentear a opinión das aldeas e vilas do mar, non partícipes nas reunións de xuntas, por ser as máis afectadas polos ataques. Esta consulta responde aos intereses da Coroa para sacar adiante proxectos militares en Galicia sen ningún tipo de custo.⁴¹ No período felipista, o importante interese das vilas costeiras polos ditados das xuntas de provincias, así como o interese da capital por lexitimar as súas reivindicacións, chega a consolidar unha comunicación bilateral entre a cabeza de provincia e as vilas e lugares de ámbito costeiro. Esta comunicación recíproca entre ambos os puntos xeográficos introduce unha variable de opinión e consulta. Os concellos desprázanse á cabeza de provincia para recoller a información sobre os acordos das xuntas de provincias, para máis tarde, debatilos no seu propio consistorio e dar a súa opinión, antes de comezar as xestións na corte. Este aspecto é un aspecto lexitimador das reivindicacións da capital da provincia. Mesmo, en certas ocasións esta consulta é ordenada polo Rexente, o que potencia este factor lexitimador. A cabeza de provincia levará a voz destes concellos nas negociacións, así como tamén as súas reclamacións, tanto nas propias xuntas de provincias coma perante o rei. Esta intercomunicación non se pecha só as xuntas de provincias, xa que existe nos intervalos temporais onde estas non se reúnen. Non obstante, no noso estudo, a intercomunicación permanece vinculada ás temáticas tratadas por este órgano de representación, manifestando estes lugares costeiros o seu parecer –na linguaxe da época– e as súas protestas nas xestións levadas a cabo. Polo tanto, esta doutrina de representación provincial semella estar nun período transitorio, no que aínda non se desprende totalmente dos pobos e vilas do seu contorno, e estas se converten nun actor de consulta, información e lexitimación das materias políticas a debate.

- En canto aos temas tratados polas xuntas, temos que facer fincapé principalmente no apartado fiscal. A política fiscal nos primeiros anos de Felipe II caracterízase pola creación de novos impostos ou a recuperación doutros vixentes en reinados anteriores. Neste contexto, especialmente na segunda metade de centuria, o litoral galego dinamízase coa industria pesqueira e o comercio do viño, entre outros apartados. É a época de crecemento económico dos portos das Rías Baixas, como Pontevedra, Vigo ou Noia. Polo tanto, a

nova política fiscal de Felipe II –o estancamento do sal e instauración da aduana de Rabanal– incide na evolución do comercio galego, prexudicando as vilas do litoral. A implantación destes gravames novos e a súa posterior vixencia, sen excesivos cambios, explica as xestións dos procuradores galegos para recuperar o seu “status quo” fiscal, para modificar os impostos, ou cando menos, para reducir os seus efectos. A prolongación das negociacións, sen grandes beneficios para o territorio galego, incidirá para que estas cargas tributarias sexan materia de celebración de xuntas. O xiro na política fiscal de Felipe II en 1575, fai que os procuradores teman un incremento nas alcabalas, nun momento de novas reclamacións polo sal. A incapacidade das xestións levadas a cabo no marco das xuntas de provincias ou nas xestións de xeito particular, ao longo de todo o reinado felipista, incidirá na reiteración sucesiva da petición do voto en cortes, para ter unha certa capacidade decisoria en política fiscal. Por iso, a política fiscal felipista condiciona a convocatoria de xuntas de provincias e a reclamación do voto en cortes.

- A recuperación do voto nas cortes de Castela é como vemos un tema fundamental na celebración das xuntas neste reinado, pero tamén na actividade política desenvolvida en todo este período. Esta reivindicación política terá grande importancia no decenio dos anos setenta. Esta importancia é froito, tanto da incapacidade dos procuradores galegos para conseguir medidas a favor dos intereses galegos en materia fiscal, como de circunstancias excepcionais vinculadas a posibles apoios de persoeiros galegos na Corte. Nos primeiros anos deste reinado, esta reclamación política non abandona os obxectivos dos representantes galegos. Non obstante, temos constancia de que este asunto político esta encadrado nun plano secundario. A discordia entre as cidades obstaculiza posibles acordos para alcanzar unha fronte común galega. Por iso, a negociación caracterízase por ser de xeito individualizado. Na década dos setenta este tema político é fonte de xuntas de provincias, aínda sen desaparecer as discordias entre as provincias, cando menos nos primeiros anos. A discordia das cidades nas Capitulacións de Valladolid de 1557 poden estar detrás da relativa paralización nos anos sesenta, como semella confirmar a documentación presentada por un rexedor santiagués en 1571. As sucesivas negativas do rei prudente a esta pretensión política, semella «enterrar» este obxectivo nos últimos anos do reinado, malia de ter o apoio de importantes persoeiros galegos en Madrid.

- Polo tanto, as tres temáticas aquí estudadas –sal, aduanas e voto– están presentes na actividade política galega dende o comezo do mandato real de Felipe II. Estas temáticas terán a súa maior incidencia nos anos setenta, e é por iso que o noso estudo centrou neste decenio a súa atención. A xunta de provincias de 1599 –primeira do novo reinado– recuperará a problemática do abasto e venda do sal, engadíndoselle ao voto en cortes, tema central desta convocatoria, e agora «desenterrado» novamente.

- Finalmente, e xa para rematar, temos que incidir na posibilidade da celebración de xuntas de provincias neste marco temporal, non constatadas nas investigacións sobre este tema polo momento. A indagación documental reflectiu referencias a reunións dos procuradores de provincias en 1565, 1570 ou 1575. A cuestión é saber se estas xuntanzas foron de xeito informal ou se, pola contra, son reunións deste órgano representativo en sentido estrito. A escasa información da que dispoñemos non permite aventurarnos a sacar unha conclusión clara neste sentido. As futuras investigacións nesta materia terán a palabra de decidir a resolución desta difícil cuestión.

APÉNDICE DOCUMENTAL

Doc. 1. Ano 1565. Acordo municipal de 29 de Agosto. Diversos extractos documentais dunha carta que enviou D. Cristobal Mariño rexedor pontevedrés ó seu rexemento e recibida posteriormente en Santiago, sobre o tema do sal e outras cousas. AHUS. AM – 6, ff. 35 volto a 39 recto.

Recomendacións de Cristobal Mariño para a solución das problemáticas referidas a Galicia, fundamentalmente o tema do sal. “(...) Crispobal de Barros ynforme de my pedimiento y desto me ebuelto agrabear e a enformar a aquellos señores y a suplicar del Agrabio y no estante que se yzo toda la deligencia posible se bolbio a confirmar y ansi es menester ganar la boluntad del admynestrador para que aga buena rrelacion y tomela ynformacion que por nuestra parte se le diese que ha el se le manda en la cedula la toma y ansi creyo que lo ara bien llebandole por buena bia e yo de aca llebare Algunas blanduras para que lo aga de mejor boluntad y no ubo luego ny quisieron aquellos señores e consejo de azienda remitir al gobernador y oydores no ostante que en la suplicacion se pido cuyo treslado mando con esta y cierto yo serbiria ante a ese concejo y ajuntamiento un ano en otra parte que un (...) en consejo de azienda porque las cosas del no tienen cabo ny termyno y an y es muerte en negociar en el y aun que por aora my negoaciacion a ydo dpoca para lo adelante podera serbir de algo por quedar entendido el agrabio que azen a todo ese reyno en toda la corte y por todos los que gobiernan y asi tengo que asi se esige el negocio con calor terna mucho remedio aunque no es negocio de un pueblo syno de todo el reyno por ser de mucha costa y ansi es necesario por lo que toca a la grabadad dese rreyno y el daño que todo el rrescribe tan general se salga en nombre del despues de echas las ynformaciones al negocio porque de otra manera terna mal del pendiente la probincia de santiago como a quien toca mas por los puertos maritimos que en ella ay (...)” (f. 36 volto; liñas 1 - 27)

O rexedor pontevedrés manifesta as vilas que se atopan en Madrid na protesta do sal e das aduanas. Manifesta o liderado de Pontevedra nas negociacións. “(...) y los mas pueblos que an benydo que a sido muros y billanueva y cangas y bouças sean guiado por lo que se azia por parte desa villa y sus cedula estan artomas cojas que la nuestra porque biene general para el daño de todo ese rreyno de mas del daño dese lugar.” (f. 37 recto; liñas 5 - 14)

Reunión dos representantes galegos con deputados de Cortes manifestando a súa posición sobre o sal e aduanas. “Con los deputados del rreyno del encabezamiento general ha tratado tres cosas bien ayncadamente haziendolos ayuntar como a los dos letrados del rreyno y con el de sibilla que se dize benyentes para que saliesen a Ellas como tales deputados y la primera hera dezir que puse ese rreyno estaba encabezado y los pueblos abian tomado las rentas las rentas reales que durante el tiempo del encabezamiento no ostante quel rreyno quedase con los alfolines no podia subir el precio de la sal y la segunda que menos podia bedar traella de fuera parte pagandole los dineros que se solia y la tercera que menos podia poner a (espazo en branco) nuebamente en el puerto del rrabanal cobrando la disma que nos tiene asimesmo dado en nuestros encabezamientos y aun que ay rrazon para quellos saliesen fue de parecer de los letrados contrarios que no (...) e son asta tanto que no biesen en que paraba lo que tratamos por nuestra parte y el memorial que les di fundando la causa por donde heran (...)” (f. 37; liñas 15 - 31)

Cédula entregada polos representantes galegos aos deputados da Coroa reflectindo as reclamacións en materia do sal e aduanas. “Muy magnificos señores lo que a buesas mercedes se suplica por parte del rreyno de galicia aun por lo que toca al prencipado desturias y quatro sacados. prosupuesto que en estas partes no ay nynguna sal mas de sal sean serbidos de mandar rremediar saliendo a este negocio como deputados y protetores que son destes rreynos de castilla de los encabezamientos y rrentas rreales dellos hes lo siguiente

primeramente

Su Magestad a encabezado sus rrentas rreales de todos estos rreynos de castilla y sean rreparado a los pueblos e esto les a sacado los alfolines en el dicho encabezamiento solamente y esto

prosupuesto que su magestad lo pueda hazer no ay que agrabear dello solo se tiene por agrabio dos cosas la una es durante el tiempo del encabezamiento No estante que quede con los alfolines no puede alzar el precio de la dicha sal como sienpre a balido en ellos en el rreyno de Galia que es a precio de treynta y seis rreales cada moyo que azen moyo treynta y seis anegas de avila y agora se bende a diez y ocho ducados el moyo y lo otro menos puede su magestad bedar pues que no ay salinas en el dicho rreyno que no se traya a Galicia las sal de las partes que sienpre la an traydo durante el tiempo del encabezamiento pagandole sus derechos que es a seis reales y medio por moyo por que abedar en tranbas coas esta se (...) azer nos buenas las rrentas rreales que así nos tiene dadas y bernyan en gran desmenucion pues que de la sal depende la pesca y dela pesca las rrentas rreales y con el esesibro precio cesa todo ello porende buesas mercedes estan obligados a bolber al rremedio delo arriba dicho como deputados del dicho rreyno y como de cosa tocante al beneficiamiento de rrentas por que demas de tocar a las partes dichas tocar por consiguiente a todo este rreyno de castilla por los grandes daños que se sigue

Y lo mysmo se suplica a buesa mercedes atiendan a rremediar la aduana que agora nuevamente sea pone en el puerto del rrabanal entrel rreyno de castilla y el de galicia aziendo debision de los dichos rreynos demas de tener el rreyno de galicia encabezado las rrentas rreales con las diezma aora despues se hecho el dicho encabezamiento manda su magestad que no se cobre y esto yaben buesas mercedes el gran daño que rrescribe el rreyno de galicia en ello (...) llebado de tienpo ymemorial a esta parte y demas de depender de beneficiamiento de (...) (f. 37 volto, liña 17 – f. 38 recto, liña 32)

Consecuencias para Pontevedra, en palabras de Cristobal Mariño, da política fiscal de Felipe II en materia de sal e aduanas. “Asimesmo recibe estos rreynos de castilla primeramente la villa de Pontevedra que es en el Reyno de Galicia dize y por otra petición a echo relación a buesa majestad del grave daño y total destruycion que recibe del esesibro acrecentamiento que Cristobal de barros admynestrador dela sal en aquel rreyno a echo en el precio della en la dicha villa de Pontevedra que son de por he quenta de buestros contadores mayores se les abia de dar una anega de sal de la medida de abila por un rreal sela ha subido a cinco rreales e la anega y asimesmo se quexa la dicha villa de otros agrabios (...)

y por las de vuestro Consejo de azienda fue respondido que se de cedula para quel dicho Cristobal de barros ynforme e ynbie rrelacion al dicho consejo de lo que cerca de lo suso dicho pasa lo qual no puede ser efeto para lo que la dicha villa suplica así por la pasion quel dicho Cristóbal de Barros a mostrado a la dicha villa y por ser el de quien la dicha villa se quexa e agrabia como porque por los autos por parte de la dicha villa presentados parece lo que cerca de lo suso dicho pasa y por la respuesta del dicho Cristobal de barros que viene con los dichos autos (...) desaparecer y viene bien larga la relación que agora puede enbiar de manera que lo que por la dicha cedula se manda agora azer esta fecho y quando faltase algo por azer no debe nuestra majestad mandarlo cometer al dicho Cristobal de barros por la rrazon susodicha syno al gobernador e alcaldes mayores de galicia pues son (...) e ministros que estan mas enformados de las cosas de alla y lo aran con menos pasion (...) suplica a buestra magestad la dicha villa mande probeer lo que tiene suplicado sin aguardar mas ynformacion de la queta presentada e que si alguna se ubiere de azer o rrelacion se ubiere de enbiar se cometa al Gobernador e alcaldes mayores y no al dicho crisobal de barros.

otrosi dize que demas de las rrazones que ay por donde vuestra magestad no deba mandar subir el precio de la dicha sal a lo mas tan esesibamente en la dicha villa hai una muy urgente y es que Ella esta encabeçada tenyendo consideracion a que no abia de aber nobedad en el trato y comerecion e coma a vuestra magestad hes notorio el trato e comerecion de la dicha villa e de aquel rreyno pende de la pesqueria y da pesqueria pende de la sal y baliendo a precio ta esesibo es como quitarla de todo punto e lo mysmo que si no la ubiere e así por el consiguiente se le quita a la dicha villa el fudamento de las alcabalas mayormente que aun en el dicho encabezamiento entra la diezma de todo lo que viene por mar a la dicha villa. en la qual consiste buena parte del precio del dicho y aora por mandado de vuestra magestad sea puesto aduana en el puerto del rrabanal e que alli se pague la dicha media diezma de manera que se le quita a la dicha villa todo aquello de donde procede la dicha renta sin quedar a la dicha villa de donde poderla pagar (...)” (f. 38 volto, liña 1 – f. 39 recto, liña 20)

Doc. 2. 1566. Acordo municipal de 8 de Outubro. Diversos extractos documentais dunha provisión real do Rexente sobre os alfolís da sal. AHUS. AM – 6, ff. 158 recto a 160 recto.

Principios que fundamentan a provisión real.

Sepades que siendo su magestad ynformado de los daños e ynconbenyentes que sean seguido y siguen de aber regatones de sal en los pueblos y lugares deste Reyno que hestan fuera de la costa del mar en la tierradentro por rrazon dela nueba horden que esta puesta en la admenystracion de la sal vendiendola ellos a muy caros y busibos preçios para el remedio dello y queriendo hazer vien y (...) naturales deste dicho rreyno a probeydo e ynbiado una çedula firmada de su real nonbre su thenor del qual hes heste que se sigue / (fol. 158 volto, liña 6 - 19)

Mandato real sobre prezo e administración do sal. “(...) dello sobre dicho a vemos proveydo que de aquy adelante todo el tiempo que nuestra merced y boluntad fuere se benda en todos los alfolies del dicho reyno cada fanega de sal de la medida de abila a quatro rreales ques un rreal menos por anega de los cinco rreales a qual presente se le bende y a vendido despues que sea admenystra por nos los dichos alfolies y que hesto sea uniformemente en todos ellos el dicho precio de quatro rreales y enviamos a mandar a nuestro admynystrador de los alfolies que lo esecute (...)” (f. 159 recto, liña 5 – 17)

Orde para relacionarse a capital provincial con autoridades locais para o abastecemento do sal. “(...) a aparecido escribimos que trateis y deis horden con los pueblos mas prencipales que hestan la tierra adentro que en cada uno dellos se agan provisión y bastecimyento de sal en la cantidad y mas si fuere menester para los dichos pueblos y sus jurisdicciones y comarcas trayéndola a hellos de los alfolies de la mar (...)” (f. 159 recto liña 27 – 34)

Medidas para reducir o comercio do sal, por recatores, en terras interiores. “(...) probemos que se la ande fiada a los pueblos en los alfolies de la mar obligandole ellos de pasarla adentro en un breve termino y de poner el dinero a su costa en los dichos alfolies de donde compraren la dicha sal con que se escusara que aya revendedores y ansi mismo se fiara a personas particulares que son conocidas y abonadas (...)” (f. 159 volto, liña 1 – 9)

Doc. 3. 1568. Acordo Municipal de 17 de Maio. Cartas do rexedor Benito González do Vilar informando sobre os negocios que leva en Madrid. AHUS. AM – 6, ff. 369 recto e 370 recto.

Extracto dunha carta do rexedor Benito González do Vilar expresando a súa preocupación sobre os negocios que leva a Coruña para a consecución do voto.

“(...) quando ahora fui a la Corte procure saber lo que se avya proveido e lo que ha pedido por parte del Reino en el negocio del voto de çamora de lo qual abise a vm. Luego que bolbi aquí ahora aze un ano de la Corte y alle que del Consejo avian inviado al señor Regente una provisión para que inviase relacion de la diferencia que abia entre ese Reino y la ciudad de çamora y la orden que se suele tener en la Junta de provincias y paresceme que esta cedula o provisión se despacho a instancia de un regidor que esta en la corte de la Coruña y asta aora no se sabe que la ciudad de la Coruña aya hecho la diligencia dijo que vm. Estan obligado a saber el estado de este negocio pues hes la cosa que más importa a este Reino y si fuera en tiempos de los pasados no se descuidaran del pues ofrecian tantos ducados por lo que agora se podra remediar con muy pocos es cosa que obliga a que uno de de los señores deste regimiento baya a la Coruña y dar quenta al señor Regente de lo mucho que importa a este reino y la merced grande que le ara en inbiar su parecer y azer que parezca la cedula (...) que su consejo y que no se yncubra y si ubiese e que parezca sirba a V.M. ynviandomelo a mi andar lo are con voluntad que hay obligado y me la gan de enviarme dineros que a muchos dias me falta y este año no ay poder binir por (...) azienda que baste nuestro señor justa persona de vm. como desea Ilustre señor besa las manos a vm. su fiel servidor en Valladolid 20 de abril de 1568”.

(f. 369 volto, liña 15 – 370 recto liña 8)

Doc. 4. 1570. Acordo municipal de 19 de Xuño. O rexedor Benito Mendez de Andrade informa o consistorio sobre o acordado na cidade de Ourense nunha reunión co Rexente e os procuradores doutras provincias galegas acerca do voto e outros negocios. AHUS. AM – 7, ff. 115 recto e 115 verso.

“En este consistorio el señor Regidor benito mendez dandrade dixo que El En cumplimento de lo que los dichos señores le abian encargado Abia ido a la cibdad de orense e conforme a la ynstrucion que se le diera abia tratado e ablado con los dichos señores Regente e oidores y Asistido sobre lo de la raça de los caballos y a que prncipalmente fue y entregado las deligencias que se le dieron sobresto e sobre lo de los hidalgos y ansy contaba del conoscimyento del secretario gomez Alvarez e por lo tanto que abia tratado con los procuradores que fueron de las provincias de que de todo hizo demostración e pola petición que presento cerca de lo de la carcel rreal y dio a los dichos señores Razon de lo que abia hecho en esto y en lo de la santa de la (...) con el monesterio de sant (...) de la comunycaron de los vecinos desta cibdad En orense e del estado de la puente de orense e sobre lo de que se guarde lo de la primatura e Bisita que ande la Audiencia Real por el Reyno/ que de la dyferencia del boto del Reyno con çamora e de lo encontentido en su ynstrucion e bisto por los dichos señores e la deligenzia e botada con que ello entendio le Rendieron las gracias e mandaron que la ynstrucion e Razon que juntamente con los dichos procuradores de provincias hizo y el conoscimyento del secretario gomez Alvarez e la dicha petición que presento sobre lo de la carcel se ponga En este libro al pie desto e mandaron que se libre al dicho señor Regidor benito mendez veinte ducados de diez dias que consta aberse ocupado en lo suso dicho”.

Doc. 5. 1571. Acordo municipal de 23 de Maio. Poder dado ao rexedor coruñés Rodrigo de Meiranes para proseguir as negociacións da xunta de provincias suspendida en Ourense. AHC. Libro de Consistorios N° 13, s/f.

Informe do acordado na xunta de provincias de Ourense. “Luego en este regimyento los dichos señores syendo informados quel señor rregidor Rodrigo de meiranes delo que se a tratado con los señores procuradores de las provincias deste rreino en la junta que se abia hecho en la cibdad de orense sobre el gando de granada pero no se abia platicado sobre lo tocante A la horden que se podia e debia thener sobre el boto de cortes que la cibdad de çamora tiene usurpado a este Reino y sobre las bexaciones y agrabios quel Reino ha recibido y recibe de los juezes de las aduanas que nuevamente se avian puesto en este Reino y los admynystradores de los alfolis de la sal y sobre otras cosas no menos importantes que convenyan proberse y remediarse para su utilidad y provecho y como se abian tratado aquellos que se juntasen a los veynte del mes de mayo en la parte donde Residiere la audiencia real para tratar del remedio dello con los señores Regente e oidores deste Reino” (s/f. liñas 6 – 22).

Doc. 6. Ano 1571. Acordo municipal de 9 de Xuño. O rexedor Pedro Abraldez informa o consistorio santiagués do acordado na xunta de provincias de Ourense e o seu desprazamento á Coruña en próximas datas. AHUS. AM – 7, f. 199 recto.

“En este consistorio el señor Pedro Abraldez dixo que abia ydo a la cibdad de orense por mandado de los dichos señores a tratar conforme a la ynstrucion que se le dio En Razon del boto y de lo mas que llebo por ynstruición y de lo que hizo dyo relación e cuenta por palabra e por los Recaudos que traxo e porque no se Concluyo por aber ympedimentos y la mudança dela Real Audiencia deste Reyno de la dicha cibdad de orense a la cibdad de la coruña se abia tratado con las otros procuradores de provincias que alli se abian Ajuntado se abia diferido para que en la cibdad de la coruña Al primero del mes de Julio que biene se ayuntasen otra vez”.

Doc. 7. 1571. Acordo municipal de 27 de Xullo. O rexedor Pedro Abraldez informa ao consistorio do acordado na xunta de provincias da Coruña sobre o voto, asisten un concelleiro pontevedrés e outro de Cangas do Morrazo. AHUS. AM – 7, f. 204 verso.

Presenza de concelleiros no pleno do consistorio de Santiago e a súa temática.

En este consistorio el señor Pedro abraldez dyo cuenta del negocio a que fue a la ciudad de la coruña sobre lo del boto y en presensa de los señores payo sorreo vezino de Pontevedra y pedro basques dabren vezino de la villa de Cangas que a esto bienen en nonbre de su villa a tratar sobre lo mismo (...) (f. 204 verso, liñas 1 – 5)

Petición dos concelleiros de Cangas e Pontevedra sobre as Capitulacións de 1557.

los dichos señores paio sorreo y pedro basques por sy y en nonbre cada uno de su villa y jurisdicion dixeron que Ello (se) para en relacion a esta cada uno que su pueblo (...) que se les diese el traslado de la (...) que se hizo en Valladolid por los procuradores deste Reino a seis de Agosto de quinientos e sesenta e syete años y de lo mas questaba hecho e que con darsele Ellos lo trataria en sus ayuntamientos e con brevedad darian Respuesta (...) (f. 204 verso, liñas 7 - 15).

Doc. 8. 1571. Acordo municipal de 27 de Xullo. O rexedor santiagués tamén entrega os escritos e dilixencias da xunta da Coruña, así como as protestas deste aos outros procuradores arredor da vez do voto. AHUS. AM – 7, f. 204 verso.

“mas entrego los hescritos e deligencias que hizo sobre lo del boto synado de melchor gonzales y la querella que dyo de los procuradores de probincias e sus requerimyentos contra ellos sobre las suertes y lo mas que llebo lo qual lo qual quedo en poder de my hescriban y era merced del licenciado patyño”.

Doc. 9. 1572. Acordo municipal de 8 de Febreiro. Despacho de cartas ás vilas e lugares da provincia para informar sobre o voto, o sal e a aduana. AHUS. AM – 7, f. 239 verso.

Este consistorio los dichos señores acordaron que se escriba a todas las villas e puertos desta provincia sobre lo del boto sal y aduana y que se despache las cartas para noya muros Pontevedra cangas con mensajero propio y el procurador haga la deligencia de enviar las cartas que el señor Regidor Ruanoba escriba.

Doc. 10. 1573. Acordo municipal de 18 de Maio. Diego de Villamizar informa do tratado na xunta de provincias sobre a armada na costa galega. AHUS. AM – 7, f. 307 verso.

“Este consistorio el señor Regidor domingo de Villamyzar hizo relación como abia ydo a la audiencia Real (...) y abia tratado con el muy Ilustre señor Regente deste Regno sobre lo tocante a la armada que su majestad quyereria en la costa dela mar deste regno En donde se juntaron las provincias y después de tratado el señor desta cibdad y con el de orense y tuy abian dado su boto e parecer conforme a su ynstrucion y lugo Mondoñedo y coruña y vetanzos lo contrario y visto su discordia por el señor Regente por este ano Abia sus pendido el tratar y proceder deste negocio y le abia mandado le avisasen particularmente de las municiones e cosas necesarias para la dicha armada y si seria mas provechoso para el Regno aber la Armada o no la aber y de donde se podia salir la costa para Ella con nuestro dano del Regno y el parecer se le enbiasen con toda brevedad platicandolo con personas espiertas y los dichos señores le mandaron dar librança de los dias que se ocupo”.

Doc. 11. 1575. Acordo municipal de 7 de Xuño. Chegada dunha provisión do Rexente D. Pedro Portocarrero no que lle fai chegar aos concellos galegos a intención de modificar a situación da sal, alongando o encabezamento ou impondo algún imposto por anega. AHUS. AM – 7, ff. 464 recto e verso.

Posición do Rexente sobre a temática do sal. “Este consistorio los dichos señores tratando sobre y en razon de lo tocante a la sal y del remedio y para que este Reino sea proveído y su majestad servido y abiendo visto la provisión del ylustre señor regente deste Reino que les fue entregada y por ellos obedecyda de que su tenor es el siguiente/

Yo el licenciado Don Pedro Portocarrero Regente de la Audiencia Real deste Reino de Galizia por su majestad y de su consejo ago saver abos el concejo Justicia y regimiento dela ciudad de Santiago que aviendo dada Relacion a su magestad en su Real Consejo dela extrema nescesidad deste reino padesçe y adbertido entre otras cosas que la causa mas principal dela presente miseria alo que buenamente se dexava entender hera la falta de sal que estos anos avia abido y ai y el daño grande que en general toda la gente deste Reino rescivia despues que su magestad puso nueba horden en los alfolis y en la traida y venta dela sal el qual yba creciendo de suerte que la gente de la mar pasava extrema nescesidad (...)” (f. 464 verso, liñas 7 – 20)

Informe do Rexente manifestando vontade de Felipe II de modificar a administración do sal. “(...) que del Real Consejo de azienda se me ha asi mandado hazer algunas deligençias y que ynbiase acerca dello mi parecer e yo lo tengo cumplido al servicio de su magestad y al bien y veneffiçio pues deste Reino aora ultimamente por cartas de madrid de primero de mayo se me ha ynviado aviso que su magestad thiene voluntad de hazer md. a este reino en el particular de la sal y que su consejo de hazienda muestra gana de tomar algund buen asiento que a todo este vien porque vos mando que luego que esta hos sea mostrada hos junteis en (vuestro regimiento) aviendo bien mirado y tratado con personas entendidas y de yspiriençia” (f. 464 verso, liñas 23 - 29)

Orde para reunirse os representates composteláns cos outros representates provinciais. “(...) queriendole su magestad azer md. de alargarles las (...) veçamiento tomalla o no ymporner algund ynpuesto sobre cada anega que entrase (...) repartidos y condiçiones como y de que suerte y asi comunicado y tratado si hos pa(...) persona de vuestro ayuntamiento o de fueral del qual entendieredes se mas conbe (...) las demas personas que bernan y enbiaran las demas provincias (...) a esta para que tratado y comunicado conmigo y con esta Real (...) en nombre y con poder del Reino a la corte de su magestad a tratar y contratar (...)” (f. 464 verso, liñas 30 - 36)

Doc. 12. 1575. Acordo municipal de 28 de Outubro. Chegada dunha provisión real do rexente D. Pedro Portocarrero para dar a súa opinión sobre o tema do sal, cobrar por repartición e facer indicacións para a negociación co poder real dos dous rexedores galegos nomeados. AHUS. AM – 8, ff. 24 recto – 25 verso.

Medidas tomadas polo consistorio santiagués para a recadación de fondos ordenada pola Provisión real. “En este consistorio los (...) una provision del (...) Don Pedro Porto Carrero Regente (...) a sus mercedes dirigida sobre (...) paresçer y relacion (...) que se pide a su magestad sobre (...) deste reino de Galicia y aun (...) dido lo que en la dicha pro(...) delo susodicho y tratando di (...) que la obedesçian con la reve(...) que devian y en quanto a (...) que los dichos señores tratrarian (...) con personas que tuviesen (...) dicha provision rreal y lo que (...) se manda porque sera menester (...) noticia a algunos pueblos desta P(...) e ynbiarian con la brevedad posible (...) te su señoria su parecer cerca dello e P(...) dicho hefecto mandaran que quede (...) de la dicha provision rreal e este libro (...) y en quanto a los maravedis que la dicha provision se manda (...) que se cobren de las provinçias e ellos avian echo (...) su rrepartimiento y se avian ido a los lugares y puertos de la dicha Provincia y los mas prencipales lugares como fue Pontevedra e villa (...) de Noya e Muros y otros se avian agraviado de (...) delante de su señoria e pusieran el dicho negocio en (...) Pleito por avya causa como cessa (...) cobrança y que para que surta hefecto (...) lo que por su señoria hes mandado

su p(...) a costa de los dichos pueblos prove(...) persona que vaya a executar el dicho (...) temiento y lo mas que sobre dello su señoria tiene (...) beydo e mandado porque nos (...) prover persona que lo susodicho ellos (...) en Poder su jurisdiccion para poder (...) cobrar los dichos maravedis (...) lo que toca al señor del executor que traxo (...) la dicha provision rreal mandaron que se de libranza (...) para Juan Duco mayordomo desta ciudad le (...) que el consejo a ella contenido”

(ff. 24 recto, liña 1 – 24 volto, liña 7)

Pautas ordenadas polo Rexente para a resolución da temática do sal tras unha posible xunta de provincias. “Y a saver como heste presente año en la dicha cibdad se han juntado los procuradores de provincias deste reyno para ynviar a la corte a tomar asiento con su magestad sobre la sal y como en cumplimiento dello ynbiaron con salario al licenciado Sancho de Ulloa rregidor desta cibdad y a Joan de Noboa de Lemos regidor de la cibdad de Orense con poder et ynstrucion de que siendo su magestad servido de alargar la dicha (...) bala del Reyno para que los pueblos del la tuviesen como la solian thener antes que cristobal de barros pediese los alfolis en el se cargase en cada anega para su magestad que se descargase de la mar a la tierra medio real e que si de ultima resuluçion su magestad no fuese servido se de en la dicha sal en el dicho ynpuerto y los dichos Sancho de Ulloa e Juan de Noboa allasen otro medyo que paresciese ser conbeniente pudiesen tratar dello como no fuese por bía de Encabezamiento con que no se resolbiesen ni determinasen (...)”(ff. 24 volto, liña 11 - 25 recto, liña 3)

Información sobre as pretensións da Coroa en materia de sal achegadas por representantes galegos en Madrid. “ (...) que el Consejo de Azienda se resuelve en que a su magestad conbiene dar la dicha (...) por Encabezamiento y que ya que no se tome desta manera que (...) las ha de dar dos reales e medio en cada (...) y que les paresçe (...) que el (...) y trato y ansy mysmo se (...) dyneros que cuyo y se repar(...) en por mi visto por allarse en (...) de la Coruña algunos de los regidores (...) cabezas de provincias les he adbertido (...) para que tratasen y conferiesen a en (...) y dixesen lo que les parescia y aviendolo tra(...) y comunicado conmigo e parescido que le to(...) por encabezamiento resultaria (...) peligro y daño pro muchas causas que son notorias y que no siendo su magestad servido de alargar la dicha sal con el ynpuerto de medio real como se le ha suplicado y suplica atenta la grande pobreza y miseria que este Reino padescçe que se pida y suplique a su magestad sea servido de dexar libre el comersçio de la sal sacando su magestad della por inpuerto otro tanto como real y berdaderamente le ha balido los años pasados” (...) (f. 25 recto, liñas 7 -29)

Ordenanza para investigar a cantidade de sal en Galicia. “(...) averiguar y azer por los libros (...) juntando todas las anegas de sal que en (...) postreros se han gastado y aora para todo (...) la dicha sal ha costado y la ganancia que ha proce(...) sacadas todas costas y gastos lo qual hecho (...) tiendo quatro partes yguales todas las anegas (...) sal y asimismo toda la dicha ganancia resul(...) saberse las anegas de sal que un ano con otro se ha sacado della (...)”(f. 25 recto, liña 31 - 25 volto liña 3)

Ordenanza do Rexente para a recadación e depósito de fondos para a negociación do sal. “(...) y que se les avise a los dichos licenciado sancho de ulloa y joan de noboa que con toda deligencia traten de lo susodicho y nobeniendo su magestad en ello se bengan luego y que se les ynbian dineros conforme a lo que cerca desto hesta hordenado por la dicha capitulacion y que lo susodicho se hiziese saver a todas las provincias para que adbertidos tomasen el medio que mejor les presciese/ en razon de lo cual me an de dar la presente para vos por la qual bos mando que luego que hos fuere dado hos junteis en vuestro ayuntamiento e beais lo susodicho y trateis y confereis en razon dello lo que hos paresciese que mas conbiene y resuelto ynviareis luego vuestro parecer firmado de vuestros nombres y de servicio publico con la persona que esta hos notheficare para que se ynvie a los dichos licenciado ulloa y joan de noboa y tambien entregareis a la dicha persona el dinero que abeis repartido en esa provinçia y cobrando della para que se les ynbie o aga deosyto dello para acudirles con ello y lo que tubieredes por repartyr e cobrar lo azed luego repartyr et cobrar et ynviar a poder o deosyto general desta Real audiencia para el dicho efeto con aperzibimiento que vuestra costa se probera un agucill quel vaya a repartyr y cobrar (...)”(f. 25 volto, liña 13 – 26 recto, liña 5).

Doc. 13. 1576. Acordo municipal de 22 de Abril. O consistorio santiagués decide nomear unha persoa para tratar sobre o tema do sal en Madrid. Infórmase ás vilas e lugares con alfolí. AHUS. AM – 8, f. 58 verso.

“Este consistorio visto por los dichos señores provision rreal del Ylustre señor Regente deste Reino con la cedula de su magestad y su consejo de contadoria acerca de lo de la sal para que este Reino y sus provincias se junten con su secretario para nombrar persona que baya a tratar dello con su magestad la obedesieran y mandaron se escriba a los lugares de las provincias donde ay alfolis qe es pontevedra cangas villanueva darosa muros y noya con mensajero propio a costa de los dichos pueblos con su mandado de la dicha provision para que luego para que luego (sic) rrespondan lo que les parece conviene y con toda brevedad respondan y se haga para ello por y con cartas que se encarga al señor regidor Ruanoba o pedro de Cisnero licenciado escribano”.

Doc. 14. 1576. Acordo municipal de 2 de Maio. O consistorio dálle poder ao licenciado Gutierrez para negociar o imposto do sal a un real, tras as repostas das vilas e lugares da provincia, que reflectiron distintos pareceres. AHUS. AM – 8, f. 62 recto.

“Este consistorio los dichos señores abiendo visto los testimonys que se traxeron por los mensajeros que se enviaron a las villas e puertos desta probincia con el contenido de la provision del muy Ilustre señor Regente deste Reino ynserta en ella la rreal cedula que trata sobre lo de la sal y las rrespuestas que algunos dellos dieran dixeron que esta cibdad (por si y por su probincia no quiere encabezamiento ny arrendamiento: tachado) por encabezamiento ni arrendamiento no quieren tomar la dicha sal sino por ynpuesto siendo su magestad servido de darla en esta manera de ynpuesto y pagaran cada anega de sal de abila un rreal de ynpuesto y que han abisado a los pueblos marítimos desta probincia los cuales son de dibersos paresceres segundo paresçe de algunas cartas que algunos dellos respondieron a este ayuntamiento que (...) con (...) las entregue a la persona que les (...) llebara este recaudo al señor licenciado gutierrez y traygan recado dellas al (...) dicho licenciado gutierrez los dichos señores dieron poder al señor para que pueda consentir en el dicho ynpuesto a real por cada anega de sal de abila con poder signado publico de (...) para que consenta esto y no en mas y no pueda substituyr sino a la persona que por esta cibdad esta nombrada para hir a la Corte de su magestad a tratar del nuevo cabezamiento de alcavalas. Rubricas”.

NOTAS

1 O termo “xunta de provincias” foi acuñado neste mesmo traballo. EIRAS ROEL, Antonio, 1995, *Las Juntas del Reino de Galicia: orígenes y proceso de institucionalización>>*, *Obradoiro de Historia Moderna*, 4: 145.

2 Os libros consultados foron os seguintes: AM – 4 (1542 – 1554), AM – 5 (1560 – 1565), AM – 6 (1565 – 1568), AM – 7 (1568 – 1575) e AM – 8 (1575 – 1583).

3 AHUS, AM – 7, 18 – V – 1573, f. 307 verso (vexáse apéndice, doc. 10). Máis información desta xunta en EIRAS ROEL, Antonio, <<Las juntas del Reino de Galicia: orígenes y proceso de institucionalización>>, op. cit: 143.

4 Para a política fiscal de Felipe II a nivel xeral e a resposta das cidades seguimos a FORTEA PÉREZ, José Ignacio, 1990, *Monarquía y Cortes en la Corona de Castilla. Las ciudades ante la política fiscal de Felipe II*. Salamanca: Cortes de Castilla y León, pp. 449 – 461. Para Galicia os traballos de SAAVEDRA FERNÁNDEZ, Pegerto: *A facenda real na Galicia do Antigo Réxime*, 1993, Xunta de Galicia: Santiago, pp. 47 – 141; <<La hacienda real en Galicia durante el reinado de Felipe II>>, 1998, Antonio Eiras Roel (coord.), *El reino de Galicia en la Monarquía de Felipe II*. Santiago: Xunta de Galicia, pp. 243 - 282.

5 JUEGA PUIG, Juan, 1988, <<Pontevedra, economía y sociedad, durante los siglos XVI y XVII>>, VV.AA., *Pontevedra. Planteamiento histórico y urbanístico*. Pontevedra: Deputación Provincial, páx. 108.

- 6 Para o estudo da situación das aduanas durante o reinado de Felipe II faise indispensable recorrer a ULLOA, Modesto, 1977, *La Hacienda real de Castilla en el Reinado de Felipe II*. Madrid: Fundación Universitaria Española, pp. 233 – 236 e 307 – 323.
- 7 COLMEIRO Manuel, 1884, *Cortes de los Antiguos Reinos de Leon y Castilla*, Introducción á parte II. Madrid: R.A.H., pp. 268 e 270; e ULLOA, Modesto, 1977, *La Hacienda real de Castilla en el Reinado de Felipe II*, op. cit., pp. 308 - 313.
- 8 Para a información sobre o estanco e renda do sal a nivel de toda a Coroa seguimos a ULLOA, Modesto, 1977, *La hacienda real de Castilla en el reinado de Felipe II*, op. cit., pp. 375 – 407; para Galicia reforzamos a bibliografía cun traballo clásico: GELABERT GONZÁLEZ, Juan Eloy, 1981, <<Relacións mercantiles de la Galicia litoral según escrituras notariales del siglo XVI>>, Antonio Eiras Roel et alii, *La historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos*, Santiago: Universidade, pp. 431 – 448. Máis recente é a achega de CASTIÑEIRA CASTRO, Victor Manuel, 1999, <<El litoral gallego y el abastecimiento de sal a mediados del siglo XVI>>, *Obradoiro de Historia Moderna*, 8: 7 – 30.
- 9 A situación dos cercos na vila de Pontevedra esta ben estudado por PEREIRA FERNÁNDEZ, Xosé Manuel, 1997, <<Pontevedra en el siglo XVI. Contribución al estudio de la historia urbana de Galicia >>, *Obradoiro de Historia Moderna*, 6: 239 – 262. Para a situación da pesca na segunda metade do XVI e o seu debate entre os historiadores ver MARTÍNEZ, Enrique, 1998, <<El mundo urbano en la Galicia de Felipe II>>, Antonio Eiras Roel (coord.), *El reino de Galicia en la Monarquía de Felipe II*, op. cit., pp. 409 – 440.
- 10 AHUS, AM – 5, 7 – VIII – 1562, f. 129 volto; AM – 5, 4 – X – 1563, f. 183 recto.
- 11 AHUS, AM – 5, 1 – IV – 1568, f. 358.
- 12 Para situación de Pontevedra no S.XVI: PEREIRA FERNÁNDEZ, Xosé Manuel, 1997, <<Pontevedra en el siglo XVI. Contribución al estudio de la historia urbana de Galicia>>, art. cit., pp. 239 – 262. ; JUEGA PUIG, Juan, 1988, <<Pontevedra, Economía y sociedad durante los siglos XVI y XVII>>, VV. AA., *Pontevedra. Planteamiento Histórico y Urbanístico*, op. cit., pp. 23 – 29, e MARTÍNEZ, Enrique, 1998, <<El mundo urbano en la Galicia de Felipe II>>. Antonio Eiras Roel, *El reino de Galicia en la Monarquía de Felipe II*, op. cit., pp. 409 – 440.
- 13 AHUS, AM – 5, 19 – I – 1565, ff. 288 volto e ss. No mesmo libro de Consistorios atopamos o despacho para a viaxe a Corte do rexedor de Santiago Vasco de Vivero no ano anterior: AM – 5, 3 – XI – 1564, f. 264 recto. Con todo neste acordo exprésase que o negocio que se vai tratar é o encabezado dese mesmo ano.
- 14 AHUS, AM – 6, 5 – VI – 1565, f. 9.
- 15 AHUS, AM – 6, 17 – VIII – 1565, ff. 23 volto e 24 recto. Descoñecemos a data da xuntanza cos outros procuradores de provincias, se ben sabemos a súa existencia, polo nomeamento de Antonio Baca e Benito González para reunirse con estes representantes provinciais o 20 – VII – 1565, (f. 16 volto do mesmo libro de Consistorios).
- 16 A carta esta recollida en: AHUS, AM – 6, 24 – VIII – 1565. A data da carta é do 22 de Agosto dese mesmo ano. A suspensión da ida de Benito González do Vilar pode seguirse neste libro de Consistorios, a través de varios documentos con datas de 27 de agosto (ff. 31 e ss), 24 de setembro (ff. 42 volto e seguintes) e finalmente a revogación do poder dado a este procurador é datado en Madrid o 25 de Setembro dese mesmo ano.
- 17 Esta carta con data de chegada a Santiago do 29 de agosto de 1565 e que recolle todas as xestións en Madrid deste concelleiro pontevedres xunto con outros representantes galegos, hai copia no AM – 6, ff. 35 volto e 39 recto, que se conserva no fondo municipal santiagués arquivado no AHUS (ver apéndice, doc. 1).
- 18 FERREIRA PRIEGUE, Elisa, 2000, <<La Villa de Pontevedra y el comercio de Galicia en la primera mitad del siglo XVI>>, Antonio Eiras Roel, *El reino de Galicia en la época del emperador Carlos V*. Santiago: Xunta de Galicia, pp. 581-606. Para Santiago: AHUS, AM – 5, ff. 82 – 85, 11 – XI – 1561.
- 19 Esta cédula real queda recollida nunha provisión do Rexente de Galicia datada na Coruña o 3 de outubro de 1566 e recollida nos acordos de Santiago do 8 de Outubro dese mesmo ano (AHUS, AM – 6, ff. 158 recto e 160 recto, vid. apéndice doc.2). Os prezos do sal de todo o século foron recollidos por SAAVEDRA FERNÁNDEZ, Pegerto, 1993, *A facenda real na Galicia do Antigo Réxime*, op. cit., pág 69.
- 20 A noticia da falta de sal na cidade do Apóstolo está recollida nos acordos municipais deste concello. AHUS, AM – 7, 24 - VIII – 1569, f. 70. As medidas do sal e o seu prezo polo miúdo están recollidas nos acordos municipais de 10 - I - 1567/ 13 - II – 1567 (AHUS, AM – 6, ff. 190 recto e volto; 205 volto e 206 recto)

- 21 As capitulacións de Valladolid poden consultarse en: *Boletín de la Academia Gallega*, 1911, Tomo I. A Coruña (Colección de Documentos históricos). Máis información sobre as Capitulacións de xeito detallado en FERNÁNDEZ VEGA, Laura, 1980, <<Las Juntas del Reino de Galicia y la recuperación del voto en Cortes>>, *Compostellanum*. Vol. 25, 1 – 4: 92 – 93.
- 22 AHUS, AM – 6, f. 36 verso.
- 23 A carta ten data de abril de 1568 e recibíuse no concello santiagués o 17 – V – 1568. AHUS, AM – 6, f. 369 verso (veáse apéndice, doc. 3).
- 24 AHUS, AM – 7, 19 – VI – 1570, ff. 115 recto e verso (veáse apéndice, doc.4).
- 25 Arquivo Municipal da Coruña (AMC), Libro de Consistorios Nº 13, 23 – IV – 1571, s/f. (veáse apéndice, doc. 5). Máis documentación relativa a esta reunión de 1571 en apéndice documental: veáse documentos 6 e 8.
- 26 AHUS, AM – 7, 27 – VII – 1571, ff. 204 verso; AHUS, AM – 7, 8 – II – 1572, f. 239 verso (veáse apéndice, doc. 7 e 9).
- 27 Ver nota 4 para a xunta de 1573. Tamén varios documentos sobre a estancia deste rexedor en Madrid: AHUS, AM – 7, ff. 240 recto, 255 verso, 268 recto, 353 e sobre todo 358 verso.
- 28 Para a bibliografía sobre fiscalidade no reinado de Felipe II ver nota 5.
- 29 Para a situación económica galega por estas datas: EIRAS ROEL, Antonio, 1995, <<Las Juntas del Reino de Galicia: orígenes y proceso de institucionalización>>, *Obradoiro de Historia Moderna*, art.cit., páx 145; MARTÍNEZ, Enrique, 1998, <<El mundo urbano en la Galicia de Felipe II>>, Antonio Eiras Roel, *El reino de Galicia en la Monarquía de Felipe II*, op. cit., páx 438; JUEGA PUIG, Juan, 1988, <<Pontevedra, Economía y sociedad durante los siglos XVI y XVII>>, VV. AA, *Pontevedra. Planteamiento Histórico y Urbanístico*, op. cit., páx 25; *Actas de las Cortes de Castilla*, 1862 – 2000, Madrid, Congreso de los Diputados, Tomo IV, páx 394.
- 30 AHUS, AM – 7, 7 – VI – 1575, ff. 464 recto e verso (veáse apéndice, doc. 11). O nomeamento do Licenciado Ulloa procede de AHUS, AM – 8 , f. 1, 5 – VIII – 1575
- 31 EIRAS ROEL, Antonio, 1995, <<Las Juntas del Reino de Galicia: orígenes y proceso de institucionalización>>, art.cit., páx 145.
- 32 AHUS, AM – 8, 28 – X – 1575, ff. 24 recto – 25 verso (veáse apéndice, doc. 12).
- 33 A ordenanza de Santiago para esa investigación en: AHUS, AM – 8, 4 – XI – 1575, f. 26 recto.
- 34 AHUS, AM – 8, 22 – IV- 1576, f. 58 verso (veáse apéndice, doc. 13). AHUS, AM – 8, 26 – IV – 1576, f. 59 recto. AHUS, AM– 8, 27 – IV – 1576, f. 59 verso. A resposta das vilas está recollida no mesmo fondo documental e no mesmo libro no Acordo municipal de 2 - V – 1576, f. 62 recto (veáse apéndice, doc.14).
- 35 As referencias as Cortes de Castela están recollidas en ULLOA, Modesto, 1977, *La Hacienda real de Castilla en el Reinado de Felipe II*, opus cit., páx 394. A referencia das xuntas de 1599 procede de: EIRAS ROEL, Antonio, 1995, <<Las Juntas del Reino de Galicia: orígenes y proceso de institucionalización>>, art.cit., páx 154 (ver nota 104). Tamén na xunta de 1599 pode verse en FERNÁNDEZ VEGA, Laura, 1980, <<Las Juntas del Reino de Galicia y la recuperación del voto en Cortes>>, art. cit., páx. 97.
- 36 Ver para este tema: EIRAS ROEL, Antonio, 1995, <<Las Juntas del Reino de Galicia: orígenes y proceso de institucionalización>>, art. cit., pp. 145 – 148. Tamén FERNÁNDEZ VEGA, Laura, 1980, <<Las Juntas del Reino de Galicia y la recuperación del voto en Cortes>>, art. cit., pp. 96 – 97.
- 37 A carta de Zamora e a resposta de Galicia en 1579, así como os memoriais de 1579 e 1585 para a consecución do voto en cortes estan recollidos en FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo, 1882 – 1883, *Memorias históricas de la ciudad de Zamora*. Volume IV, pp. 44 – 60.
- 38 ULLOA, Modesto, 1977, *La Hacienda real de Castilla en el Reinado de Felipe II*, op. cit., pp. 313 – 314. Para os datos sobre recadación ver: Táboa III (páx 319) e Táboa VI (páx 322).
- 39 Algúns exemplos desta historiografía tradicional son: MURGUÍA, Manuel, 1888, *Galicia*, Vigo: Edicións Xerais (Ed. facsímil), pp. 297 – 298; SILVA FERREIRO, Manuel, 1925, *Galicia, voto en cortes*, Santiago.
- 40 EIRAS ROEL, Antonio, 1995, <<Las Juntas del Reino de Galicia: orígenes y proceso de institucionalización>>, art. cit., pp. 149- 151.
- 41 SAAVEDRA VÁZQUEZ, Mª del Carmen, 2001, <<Presión militar e integración política en la España periférica: los inicios del proceso en Galicia>>, *Carlos V. Europeísmo y universalidad*. Volume II. Madrid. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, pp. 532 – 535.